

ნათია ზვიადაძე

**კ. ლ. პაიჭის ტაგმემიკური თეორია
და მისი ანთროპოცენტრულ-
კულტუროცენტრისტული განზომილება**

ქუთაისი 2005

წინამდებარე ნაშრომში წარმოდგენილია კ. ლ. პაიკის ტაგმემიკური თეორიის ანთროპოცენტრისტულ-კულტუროცენტრისტული ინტერპრეტაცია, რაც სრულიად ახალი კუთხით წარმოაჩენს ცნობილი ამერიკელი ლინგვისტის საენათმეცნიერო მოძღვრების ღირებულებას.

ნაშრომში პირველად ხდება ლინგვოკულტუროლოგიის, როგორც თანამედროვე ლინგვისტიკის დომინანტური მიმართულებისა და კ. ლ. პაიკის საენათმეცნიერო მოძღვრების, უფრო ზუსტად კი მისი ანთროპოლოგიის ურთიერთმიმართების განსაზღვრა, რაც მნიშვნელოვნად განაპირობებს ლინგვოკულტუროლოგიური პრობლემატიკის შემდგომ გაღრმავებას და განვითარებას.

შემოთავაზებული პრინციპები და მიღებული შედეგები შეიძლება დაინერგოს ისეთ კურსებში, როგორებიცაა ენის თანამედროვე თეორია, ლინგვისტური კულტუროლოგია, თანამედროვე ლინგვისტიკის ისტორია. გარდა ამისა, დიდია მისი მეთოდური ღირებულებაც, რადგან შესწავლილი ლინგვისტური თეორიის დატვირთვა ასევე მოიცავს უცხო ენების სწავლების დახვეწას და ამ კუთხით ახალი მეთოდების დამკვიდრებას.

რედაქტორი: ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი **მიხეილ შურღიანი**

რეცენზენტები: ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი **ნ. პირვალიძე**

ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი,
პროფესორი **მ. მებრეღიშვილი**

© ნ. ზვიადაძე, 2005

© ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა

ISBN 99940-0-777-7

მეცნიერების ნებისმიერი დარგის განვითარება წარსულ ისტორიულ კონტექსტში იღებს სათავეს. ამიტომ, თანამედროვე ლინგვისტიკის ძირითადი მიმართულებების, მათ შორის ლინგვისტური ანთროპოლოგიისა და ლინგვო-კულტუროლოგიის ანალიზი მხოლოდ არსებული მეცნიერული მემკვიდრეობის საფუძველზე და დღევანდელი ენათმეცნიერების ავანგარდული პოზიციიდან უნდა განხორციელდეს. ვფიქრობთ, ამგვარი მიდგომა მეცნიერული თეორიების სწორად შეფასების საშუალებას იძლევა, რაც უდაოდ ღირებული აღმოჩნდა კ. ლ. პაიკის საენათმეცნიერო მოძღვრების ანთროპოცენტრული და შესაბამისად, კულტურო-ცენტრული კუთხით შესწავლის დროს.

ცნობილი ამერიკელი ენათმეცნიერი და ანთროპოლოგი კენეტ ლი პაიკი (1912-2002) გამოირჩევა ხანგრძლივი და მრავალმხრივი მოღვაწეობით. იგი განსაკუთრებულ ადგილს იჭერს XX საუკუნის ლინგვისტიკის ისტორიაში. როგორც ნოვატორი თეორეტიკოსი, კ. ლ. პაიკი სხვა ლინგვისტებთან შედარებით წინ იყო ლინგვისტური ფენომენის შესწავლის ახალი გზების აღმოჩენის კუთხით. ენის პაიკისეული კონცეფციის ადეკვატური გაგება და შეფასება შესაძლებელია მხოლოდ დღეს — როცა ენისა და კულტურის ურთიერთმიმართება, რომელიც პაიკთან იმპლიციტურად იგულისხმება კატეგორიალურ წყვილში: ენა ↔ ქცევა, დღეს ხაზგასმით და ექსპლიციტურად აქტუალურია.

კ. ლ. პაიკმა XX საუკუნის II ნახევარში წინა პლანზე წამოსწია და გამოიკვლია რიგი თეორეტიკული პრობლემები, რომლებმაც მნიშვნელოვნად განაპირობეს დისციპლინის შემდგომი განვითარება. მისმა იდეებმა ასახვა და დასაბუთება ჰპოვეს მომავალი თაობის მეცნიერთა შრომებში. ვფიქრობთ, ჯერ კიდევ ბოლომდე არ არის შესწავლილი პაიკის წვლილი და თანდათანობით ვლინდება მისი ძლიერი გავლენა ლინგვისტიკის თანამედროვე მიმდინარეობებზე. განსაკუთრებული მნიშვნელობის გახლავთ პაიკის თეორეტიკული ჩარჩო სახელწოდებით „ტაგემიკა“, მის მიერ დამკვიდრებული ცნებები „etics“ და „emics“ ენისა და კულტურის ურთიერთმიმართების საკითხის შესწავლის კუთხით. XX საუკუნის დასასრულს „ენისა და კულტურის“ პრობლემა ექცევა მკვლევართა ყურადღების ცენტრში და ხდება ერთ-ერთ პრიორიტეტულ მიმართულებად ენის შესახებ მეცნიერების განვითარებაში. თუ ადრე ენისა და კულტურის კავშირი მეტწილად განიხილებოდა როგორც მნიშვნელოვანი, მაგრამ რიგითი ფაქტი, ამჟამად ეს კავშირი სპეციალური შესწავლის საგანი გახდა. (Хроленко 2004:18). აქედან გამომდინარე, დღეს არამც თუ შესაძლებელია, არამედ აუცილებელიცაა პაიკისეული თემატიკისა და პრობლემატიკის ექსპლიციტურად ლინგვოკულტურულ განზომილებაში განხილვა.

პრობლემის აქტუალობას განსაზღვრავს შემდეგი ორი მომენტი: ა) ერთის მხრივ, თანამედროვე ლინგვისტური აზროვნების ყველაზე უფრო არსებითი ნიშანი — მისი ანთროპოცენტრისტულობა: „ადამიანმა

საკუთარი თავი გამოხატა ბუნებრივი ობიექტების სახელებში, შეიტანა რა მათში უტილიტარული და ესთეტიკური შეფასებები. თითქმის ყოველ სიტყვაში შეიძლება აღმოვაჩინოთ ადამიანის გავლენა. ენა მთელი თავისი არსით ანთროპოცენტრულია. ადამიანის თანაარსებობა თავს იჩენს მთელს ენობრივ სივრცეში. მაგრამ ყველაზე მეტად იგი აისახება ლექსიკასა და სინტაქსისში — სიტყვათა სემანტიკაში, წინადადებების სტრუქტურასა და დისკურსის ორგანიზებაში” (Арутюнова 1999:3). თანამედროვე ლინგვისტიკის როგორც თეორიულ, ისე მეთოდოლოგიურ ასპექტებს საფუძვლად უდევს ანთროპოცენტრიზმის პრინციპი. მეორეს მხრივ, კი აუცილებელი ხდება იმის აღიარება, რომ ენის ისეთი თეორეტიკოსის მოძღვრებაც, როგორიცაა კ. პაიკი, შინაგანად და თანმიმდევრულად ანთროპოცენტრულია და რომ აუცილებლად მიგვაჩნდა მისი ლინგვოკულტურული ინტერპრეტაცია. თანამედროვე ლინგვისტური ანთროპოცენტრიზმი სულ უფრო და უფრო მკაფიოდ იძენს ენასა და კულტურას შორის მიმართების კვლევისკენ წარმართულ ტენდენციას, რომელსაც ლინგვოკულტუროლოგიური მიმართულება ეწოდება. როგორც წინამდებარე კვლევა დაგვანახებს, ორივე ზემოთხსენებული პრინციპი — როგორც ანთროპოცენტრიზმი, ისე კულტურო-ცენტრიზმი — უკვე ბოლომდე ექსპლიციტურად თუ არა, იმპლიციტური სახით მაინც რეალიზებულია კ. ლ. პაიკის მოძღვრებაში.

ტაგმეზიკური თეორია: მისი ბენეზისი და მისი აგების ანთროპოცენტრისტული პრინციპები

“რატომ ვსწავლობთ თეორიას? . . . რატომ არ შეიძლება ვიყოთ უბრალოდ პრაქტიკულები? - ასე მსჯელობენ ისინი, ვინც სათანადოდ ვერ აცნობიერებენ, რომ ზღვარი თეორიასა და პრაქტიკას შორის მკაცრად გამიჯნული არ არის. დღევანდელი პრაქტიკულობა ხშირად სხვა არაფერია თუ არა გუშინდელი თეორიის მიერ მიღებული ფორმა” (Pike 1982:5)

დღემდე არსებული არც ერთი თეორიის შექმნის გზა არ ყოფილა იდენტური. ნებისმიერი მკვლევარი მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი ხედვითა და კონკრეტული ხერხებით წარმართავს კვლევას. ზემოთ თქმული არ გამორიცხავს არსებული მონაცემების ორგანიზებისას საერთო კანონზომიერების არსებობას. კარგი თეორია გლუვ, სუფთა ფანჯარას ჰგავს. თუმცა თეორიამ შეიძლება რაიმე დაგვანახოს, მაგრამ მეტად დამახინჯებულად, ბუნდოვნად. ფანჯარამ, რომელსაც ტალღოვანი შუშა აქვს შესაძლოა დაამახინჯოს სინამდვილე. მიუხედავად ამისა თუ ვინმეს სურს ოთახიდან გახედვა, მისთვის უმჯობესია ფანჯრის არსებობა რაიმე სახით ვიდრე გაუმჭირვალე კედლის. შესაბამისად, ნაკლოვანი თეორიის ქონა სჯობს საერთოდ უთეორიოდ ყოფნას. რადგან თეორიის ქონა აუცილებელია, იგი ამასთანავე კონცეპტუალურ იარაღად უნდა გამოგვადგეს. მით უფრო კარგია თეორია, რაც უფრო ადვილად მოწმდება მისი შედეგები ან წინასწარი მონაცემები. ამისათვის შესაძლოა გამოვიყენოთ ორი

რადიკალურად განსხვავებული მიდგომა: ინდუქციური-მონაცემებიდან თეორიისაკენ და დედუქციური-თეორიიდან მონაცემებისაკენ. თეორიის არჩევისას ჩვენ უნდა მოვიძიოთ ორგანიზებული, სისტემური მოწყობა ზოგადი პრინციპებისა, რაც დაგვეხმარება სამყაროს ფიზიკურ და კონცეპტუალურ აღქმაში.

„არც ერთ ენაში არ არის მოცემული საგანი მთელი თავისი სისრულითა და მრავალწახნაგოვნებით; მხოლოდ ენათა ნაირგვარობის ფაქტის გააზრებით არის შესაძლებელი საგნის განსხვავებულ ასპექტებთან მიახლოება, რის გამოც იზრდება ენათა შინაარსობრივი შედარების არა მარტო ლინგვისტური, არამედ კულტურულ-ანთროპოლოგიური მნიშვნელობაც. რატომ არ ღამობს კაცობრიობა - სვამს ლეო ვაისბერგერი კითხვას - ერთიანი ენის შექმნას, არამედ პირუკუ, მეტყველებს ორი ათასამდე განსხვავებულ ენაზე? ენათა მრავლიანობა ენათა შემთხვევითი თავმოყრა როდია, არამედ გზებია, რომლებიც სხვადასხვა მეთოდით პასუხობენ იმ ამოცანას, რასაც კაცობრიობა დაუსვამს თითოეულ ენას ჭეშმარიტების მიღწევის მიზნით. (რამიშილი, 1995:10).

სხვადასხვა თეორიამ ცალ-ცალკე შეიძლება თავისი წვლილი შეიტანოს ენობრივი ნიმუშების შესწავლის საქმეში. თუ ჩვენ ერთსა და იმავე მონაცემებს სხვადასხვა თეორიის კუთხით მივუდგებით, მოცემული ნიმუშის სხვადასხვა ასპექტს დავინახავთ, უფრო სრულფასოვნად შევაფასებთ მას. სწორედ ამიტომ ენათმეცნიერებაში მომწიფდა საფუძველი ენის ერთიანი თეორიის შექმნისათვის, რისი საწყისი პრინციპები მკაფიოდ ჩანს

ჰუმბოლდტის შრომებში.

ე. ფონ ჰუმბოლდტს კანტის მიმდევრად თვლიან, თუმცა ენისა და აზროვნების ურთიერთობა ჰუმბოლდტთან თანდათანობით იქცა ენებისა და აზროვნების ურთიერთობად. ეს იყო მისი დიდი თავისებურება აზროვნების თეორიაში. აქვე იბმება ის უხილავი ძაფი, რამაც ენის კოგნიტური ფუნქცია ენათა ნაირგვარობის ფაქტთან უნდა დააკავშიროს ერთიანი თეორიის ფარგლებში. მოგვიანებით, ენათა სხვაობის ღრმად შესწავლის შემდეგ ჰუმბოლდტმა წამოაყენა ცნობილი თეზისი: „ენათა სხვაობა არის არა სხვაობა ბგერადობისა და ნიშნებისა, არამედ მსოფლხედვისა“, რაც მისი თქმით „უნდა იყოს საფუძველი და საბოლოო მიზანი ყოველნაირი გამოკვლევისა“ (Humboldt 1903:28).

ბუნებრივია, დგება საკითხი: როგორ იქმნება ის ცნებათსისტემა, რასაც ენათა შინაარსობრივი შედარება უნდა დაემყაროს და რის საფუძველზეც ენის ერთიანი თეორია უნდა აიგოს? ასეთი მიზნისათვის პირველ ყოვლისა მასალა ჰუმბოლდტთან უნდა მოვიპოვოთ; ეს იქნება სწორედ „მასალა“, რადგან ენერგეისტული ენათმეცნიერების ცნებათსისტემატიკა მას არ მოუცია. მაგრამ შესაძლებელია ე.წ. „ჰუმბოლდტიანურ ორიენტაციას“ სხვა მკვლევარებიც მივაკუთვნოთ და მსჯელობა ამ კუთხით წარემართოთ.

დესკრიპციული ლინგვისტიკის ეს მიმართულება ერთდროულად ფილოსოფიაც არის და სამყაროს ხედვაც. XX საუკუნის გამოჩენილმა ამერიკელმა ენათმეცნიერმა და ანთროპოლოგმა კენეტ ლი პაიკმა არსებული „მასალის“ საფუძველზე და თავისი ორიგინალური

კვლევის შედეგად შეიმუშავა ტაგმემიკური თეორია, ე. წ. თეორიათა თეორია, რომელიც გვიჩვენებს თუ როგორ გავლენას ახდენს დამკვირვებელი მონაცემებზე და თავად როგორ ხდება ამ მონაცემების ნაწილი. პაიკი ადამიანს და ადამიანებს შორის ურთიერთობას ანიჭებს თეორიულ უპირატესობას ფორმალიზმთან, წმინდა მათემატიკურ გაანგარიშებებთან და იდეალიზირებულ აბსტრაქციებთან შედარებით. დამკვირვებლის სტრუქტურა გარკვეულწილად არის ენის ადეკვატური თეორიის ნაწილი. მოცემული კულტურის მოცემული ენა საკუთარი კულტურის ისტორიის მქონე გარკვეულ პიროვნებასთან მიმართებაში ენაცვლება ამ პიროვნების იმპლიციტურ თეორიას. შესაბამისად, ტაგმემიკური თეორია განიხილავს ენას ფართო კონტექსტში შეისწავლის რა როგორც ევრბალურ და არაევრბალურ ქცევას, ისე კონკრეტული დამკვირვებლის—ლინგვისტის ფენომენს ამ მიმართულებით. თეორია ამ შემთხვევაში არის ერთიანი უწყვეტი მთლიანობა სხვადასხვა ცნებებისა, რომლებიც ჩართულია ტაგმემიკურ თეორიაში. სწორედ ამ ცნებათა სინთეზი არის სიახლე, რასაც ავტორი გეთავაზობს. თეორიის სახელწოდებაა **Tagmemics**, რაც უკავშირდება ბერძნულ სიტყვას **Tactics**. ეს გვეხმარება შიგა (**emic**) ქცევითი სისტემის შესაბამისი ბიჰევიორული ერთეულების რელევანტური სტრუქტურის არსებობის დაშვებაში.

პაიკის მიერ არჩეული ენების შესწავლისადმი დამკვიდრებული ერთ-ერთი მიდგომა ხაზს უსვამს ადამიანის გავლენის ფაქტორს კვლევით მასალაზე. ენისა და ადამიანის ურთიერთობას ღრმა ფსიქოლოგიური საფუძველიც გააჩნია. ენას ადამიანური წარმოშობა აქვს

და ენა არა თუ ადამიანის გარეშე არ არსებობს, არამედ იგი მის გარეშე არც მოიაზრება, რასაც დ. უზნაძე ასე ასაბუთებს: „არ არსებობს არაფერი ენაში, რომ ადამიანის მიერ არ იყოს თქმული, მის მიერ არ იყოს წარმოქმნილი“ (უზნაძე, 1947:166).

იმთავითვე უნდა აღინიშნოს, რომ XX საუკუნის I ნახევარში გაბატონებული სისტემურ—სტრუქტურული და სტატიკური პარადიგმის დამკვიდრების ფონზე კ. ლ. პაიკის საენათმეცნიერო მოძღვრება ანთროპოცენტრიზმის პრინციპებით საზრდოობს და ამ მიმართულებით ვითარდება. აქ ნათლად იკვეთება ანთროპოცენტრული პარადიგმის ფორმირების კონტურები, რამაც უფრო ჩამოყალიბებული სახე XX საუკუნის ბოლოს, ათასწლეულთა გასაყარზე მიიღო: ანთროპოცენტრული პარადიგმა — გახლავთ მკვლევარის ინტერესთა გადართვა შეცნობის ობიექტიდან სუბიექტზე ე. ი. ხდება ადამიანის ანალიზი ენაში და ენისა ადამიანში”. (Мацлова 2004:6).

ტაგმემიკური თეორია ავტორის თქმით, განვითარდა მსგავსად იმ ხედვისა, რომელიც უფრო და უფრო ვრცელი ხდება, რაც მეტად მიიწევ მალლა მთის მწვერვალისაკენ. თავიდან ერთი მიმართულებით მხოლოდ მოკლე მანძილს ხედავ, შემდეგ უკვე მეტი სივრცე შემოდის მხედველობის არეში. როცა აღწევ მწვერვალს, შეგიძლია დაინახო ყველა მიმართულება. სწორედ, ასევე განვითარდა ტაგმემიკური თეორია. იგი რამდენიმე ლინგვისტურ პრობლემასთან შეჭიდებით დაიწყო და ბოლოს, მივიღეთ ადამიანის ქცევასთან დაკავშირებული ერთიანი თეორია.

1948 წლისთვის კ. პაიკი ფონოლოგიაზე უკვე ცამეტი

წელი მუშაობდა და სურდა ცვლილება. მან გადაწყვიტა გრამატიკისთვის მიემართა და დაიწყო ძიება გრამატიკაში არსებული ისეთი ერთეულისა, რომელიც ანალოგიური იქნებოდა ფონემისა ფონოლოგიაში. მკვლევარს აზრად მოუვიდა, რომ შეეძლო ჩამოეყალიბებინა განზოგადოებული განმარტება ნებისმიერი ენობრივი ერთეულისა დაკვირვების სფეროში მყოფი ერთეულისა და სხვა ერთეულთა შეპირისპირების ფონზე. მოცემული ერთეულის გარანტიების რაოდენობა და მისი გავრცელების ადგილი პაიკმა ერთეულის ფუნქციად მიიჩნია.

ამ იდეის განვითარებისას პაიკმა აღმოაჩინა, რომ მას ასევე სურდა განესაზღვრა თითოეული კონკრეტული ენა, როგორც ლინგვისტური ერთეული, მაგრამ ამისათვის საჭირო იყო მოცემული ერთეულის გავრცელების ადგილის დასაბუთებაც. სწორედ, მაშინ დაიწყო პაიკმა ფიქრი იმაზე, რომ ენა – ვერბალური ქცევა – ჩართულია კულტურაში – ვერბალურ ქცევაზე უფრო ვრცელ კონტექსტში.

მოგვიანებით, 1949 წლის ივნისში იგი სწავლობდა ბიზნეს წერილს. განიზრახავდა რა აღეწერა იგი ლინგვისტურ ერთეულად, შეისწავლიდა მას როგორც კონტრასტის, ვარიაციის და დისტრიბუციის ერთეულს (მისაღმეების სხვადასხვა ფორმა შეიძლებოდა ჩანაცვლებოდა ერთმანეთს მისაღმეების ადგილას, სხვადასხვა თარიღი დაისმებოდა წერილის შესატყვის ნაწილში). კვლევა მშვენივრად მიმდინარეობდა. უეცრად, პაიკმა გააცნობიერა, რომ ბლუმფილდის მიხედვით, წერილი სულაც არ წარმოადგენდა ენას, რადგან შეტყობინება

იყო განთავსებული ფურცელზე (და არ იყო ნათქვამი, წარმოქმნილი). წერა კი, რა თქმა უნდა, მეტყველებად არ მიიჩნევა. მაშინ პაიკი მიხვდა, რომ მან გადაკეთა ენა (ვერბალური ქცევა) და არავერბალური ქცევა. მეცნიერმა იგი ბგერითი ბარიერის გადალახვას შეადარა, მაგრამ არ უგრძნია რაიმე წინააღმდეგობა, რის იქ ყოფნასაც მკვლევარი ვარაუდობდა. ამის შემდგომ მან საჭიროდ მიიჩნია ენისა და კულტურის (ქცევა) ერთიანი თეორიით აღწერა.

ასე განვითარდა პაიკის ტაგმემიკური თეორია და მოიცვა ანთროპოლოგია — ეს იყო აბსოლუტური შემთხვევითობა. მეცნიერი არ აპირებდა თეორიის აგებას, არ გაუხდია იგი თვითმიზნად. პაიკმა უფრო ენობრივი მასალის შესასწავლად პრაქტიკული გზების ძიებიდან დაიწყო ეს კონკრეტული შრომა. იგი ცდილობდა მოექმენა განზოგადებანი, რაც დაეხმარებოდა მთარგმნელებს, თავად მეცნიერს, რომ სტუდენტებისთვის უკეთ ესწავლებინა, როგორ ჩაეტარებინათ ენობრივი კვლევა. (Pike 1981:187-188).

პაიკის მიხედვით ლინგვისტური თეორიის დატვირთვა უნდა მოიცავდეს უცხო ენების სწავლების დახვეწას, იმ ჩარჩოების დადგენას, რაც დაგვეხმარება უკეთ გავერკვეთ კულტურასთან, ფსიქოლოგიასთან, ფილოსოფიასთან, ზოგადად ცხოვრებასთან და ქცევასთან ენის მიმართების საკითხებში.

ჩვენი მიზანია განვიხილოთ პაიკის ტაგმემიკური თეორიის ძირითადი დებულებები, მისი ღირებულება და როლი ენათმეცნიერული კვლევის განვითარების ისტორიაში მისი ანთროპოცენტრისტულ-

კულტუროცენტრისტული განზომილების ჭრილში.

სხვადასხვა მეცნიერული შეხედულების შეჯახებისას, საჭიროა აღმოვაჩინოთ თუ რომელი მეცნიერული რეალობისა თუ ჭეშმარიტებისა სჯერათ მათ ავტორებს ან საიდან იწყებენ კვლევას. ეს პასუხისმგებლობა გვეკისრება ჩვენ ლინგვისტიკაში. აუცილებელია ჩვენი კონკრეტული მოსაზრებები გავხადოთ ექსპლიციტური მკითხველისათვის, რომ მან შეძლოს სხვა ექსპლიციტურ თუ იმპლიციტურ დებულებებთან მათი შედარება. აქ შევეცდებით გადმოგცეთ ზოგიერთი შინაარსობრივი ასპექტი, რომელიც ჩართულია ტაგმემიკურ თეორიაში. არც ერთი ძირეული შინაარსი თეორიისა არ შეიძლება იყოს ახსნილი (გასაგებად) ან შესწავლილი (გამოსაყენებლად) ერთმანეთთან მიმართების გარეშე. თეორია, ამ გაგებით, არის ერთი გადაჯაჭვული მთლიანობა. იგი შეიძლება შევადაროთ წრეს, რომელიც მისი შემადგენელი თუნდაც ერთი ნაწილაკის უქონლობის შემთხვევაში სრულყოფილი აღარ იქნებოდა.

ზოგიერთი კონცეპტუალური საშუალება:

პერსპექტივები, როგორც დამკვირვებლის
შემგესები თვალსაზრისი

- ნაწილაკებად დანახული ელემენტები
- ტალღებად დანახული ელემენტები
- ჯელებად დანახული ელემენტები

ერთეულები ჩამოყალიბებული როგორც

- კონკრეტულ – იდენტიფიკაციური მახასიათებლები
- ვარიანტული მანიფესტაციები
- კლასის დინების და სისტემის შესაბამისად განაწილებული

ერთეულების, როგორც ერთი მთლიანის ნაწილების
იერარქია

- ფონოლოგიური
- გრამატიკული
- რეფერენციული

კონტექსტი რელევანტურია

- ფორმა – მნიშვნელობის კომპოზიტების
- ცვლილებების
- დისკურსის სამყაროს მიმართ.

ჩამოთვლილი დებულებები ხელსაყრელია ადამიანის ქცევის გაგების (ენობრივი ბუნების ჩათვლით) და ამ ქცევის სტრუქტურის დადგენის თვალსაზრისით. პაიკის თეორიაში გაშუქებულია მოცემული პრობლემები. მიუხედავად იმისა, რომ ამ სიაში წარმოდგენილი ზოგიერთი მათგანი სათავეს იღებს ისტორიულ პორიზონტზე, მათი სინთეზი წარმოადგენს თეორიის სიახლეს. აქ ისევ შეიძლება მივუბრუნდეთ ჰუმბოლდტს.

თავის ლინგვისტურ გამოკვლევებში ჰუმბოლდტი

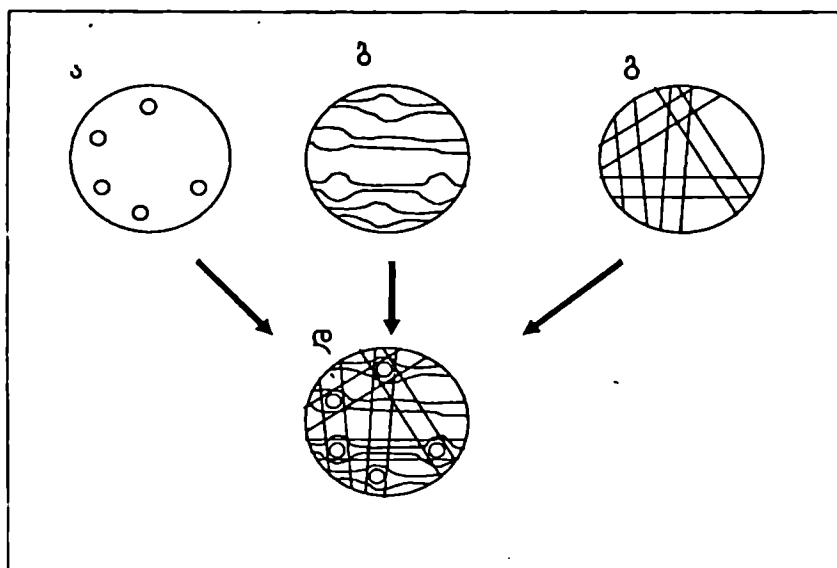
მეტად რწმუნდებოდა, რომ პიროვნული არსებობის ფორმირება მიმდინარეობს არა ინდივიდი – კაცობრიობის პოლარობით, არამედ სამწევროვანი ურთიერთობით: ინდივიდი – ერი – კაცობრიობა (რამიშვილი, 1995:23).

კ. პაიკის მიხედვით, ადამიანის ტეინი სამგანზომილებიან გამოცდილებად აღიქვამს მოცემულ ხედს. შესაბამისად, არსებობს ლინგვისტიკის სამი თვალსაზრისი, რომლებიც დაახლოებით ერთი და იგივე მასალას გარკვეულწილად მსგავსად აღიქვამს, მაგრამ მათ შორის საკმაო განსხვავებაა იმისათვის, რომ უფრო ღრმა ანალიზი მოვახდინოთ. სტერეოსკოპული ხედვის სამგანზომილებიანი გამოცდილება გარკვეულწილად დამკვირვებლის დანამატია, რადგან იგი პირდაპირ ფოტოგრაფიულად მოცემული არ შეიძლება იყოს. შესაბამისად, ენაში ყოველი ფაქტი დამკვირვებლის მექანიზმში იფილტრება (Franklin, 1996:7).

ტაგმემიკური თეორია ითვალისწინებს სულ მცირე სამ პერსპექტივას, რომელიც გამოიყენება **Homo Sapiens**-ის მიერ. ერთის მხრივ, ადამიანი თანმიმდევრობას თითქმის სეგმენტურად, ნაწილაკებად ანაწევრებს. ამ დროს იგი სამყაროს აღიქვამს, როგორც თანმიმდევრობითი „საგნებისგან“ შემდგარ მთლიანობას. მეორეს მხრივ, მის ხედვაში საგნები მომდინარე წყლის ჭავლებად, დიდ-პატარა ტალღებად წარმოდგება. ეს ორი პერსპექტივა თავის მხრივ, იესება მესამეთი – ველების ცნებით. გადამკვეთი თვისებები გროვდება ერთდროული მახასიათებლების ჯგუფებად, რომელთა ერთიანობა ქმნის

დამკვირვებლის გამოცდილების მოდელს. (ნახ. 1.1.)

ადამიანი იცნობს მის ირგვლივ არსებულ სამყაროს, როგორც ერთეულებისგან შემდგარ მთლიანობას, ელემენტი რომ ცალკეულ ერთეულად გამოვეყოს, იგი უნდა განსხვავდებოდეს სხვა ელემენტებისაგან. იმისათვის, რომ ერთეული სწორად, ადეკვატურად ამოვიცნოთ, უნდა ვიცოდეთ თუ როგორ იცვლება იგი და თან ინარჩუნებს თვითმყოფადობას. რამდენად განსხვავებული შეიძლება იყოს რაიმე და მაინც არ იყოს სხვა რამ? ერთეული ამოიცნობა მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ შესაბამისად ცნობილია მისი დისტრიბუციის ადგილი, მაგალითად:

ნახ. 1.1. მარტივ მოდელში პერსპექტივების შერწყმა გვიჩვენებს თუ როგორ შეიძლება სამი სხვადასხვა დიზაინით გამოვსახოთ ერთი და იგივე ერთეულები. ერთეულები შესაძლოა წარმოვადგინოთ იზოლირებულ ნაწილაკებად (ა), ან მომდინარე ტალღების ამპლიტუდად (ბ), ან ხაზების გადაკვეთის წერტილად (გ). ყოველივე ამის კომპოზიტს წარმოადგენს ნახაზი (დ).

არსებითი სახელი და ზმნა წინადადებაში სხვადასხვა ადგილს იჭერს.

აღნიშნული თეორიის მიხედვით ენაში სამი სახის იერარქიას ვხვდებით, რომლებიც ნაწილობრივ ერთმანეთისგან დამოუკიდებელია, მაგრამ ამასთანავე ერთმანეთზეა გადაჯაჭვული: გრამატიკული, ფონოლოგიური და რეფერენციული იერარქია.

1. გრამატიკულ იერარქიაში მნიშვნელობის მქონე ლექსიკური ნაწილები შეადგენს სიტყვებს, რომლებიც თავის მხრივ კიდევ უფრო ფართო სტრუქტურაში შედის და ა. შ. ამ იერარქიის საწყის საფეხურზე გვხვდება აფიქსები — პრეფიქსები და სუფიქსები ან ძირი სიტყვისა, რომელთაგან შედგება სიტყვები: **re - act - s** ან ფრაზები: **will be reacting to smth.** და ა.შ. იქმნება წინადადებები, რაც გადაიზრდება აბზაცებში, ვითარდება მონოლოგები, რაც თავის მხრივ, მთქმელისა და მსმენელის დიალოგითაც შეიძლება შეიცვალოს.

2. ასევე არსებობს იერარქია ფონოლოგიურ დონეზე. მეორეს მხრივ, ადამიანის წარმოთქმის მანერაც შესაძლოა ერთმანეთში განთავსებული ბორბლების ფორმით განლაგდეს. მაგალითად, **dog** არის სამი ბგერისაგან შემდგარი მარცვალი, მაგრამ უფრო გრძელი სიტყვა, როგორიცაა **refrigerator** შეიცავს ხუთ მარცვალს, რომელთაგან ერთი არის მახვილიანი. ასე, რომ ერთი სიტყვა ქმნის ცალკეულ, უფრო ვრცელ წარმოთქმის ერთეულს — მახვილის ჯგუფს, რასაც დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ლექსებში. სტროფი ლექსის შემადგენელი კიდევ უფრო ვრცელი ნაწილია. მთლიანობაში ეს არის ფონოლოგიური იერარქია.

3. გრამატიკული და ფონოლოგიური იერარქიის გარდა ტაგმემიკური თეორია განიხილავს რეფერენციულ იერარქიას. მისი შესწავლით ვახდენთ იმ შინაარსის ანალიზს, რისი თქმაც „სურს“ მთქმელს რომელიმე ერთეულზე, სიტუაციასა. თუ ქმედებაზე ან კიდევ შეისწავლის მთქმელისა და მსმენელის დამოკიდებულებას, ემოციას, პრესუპოზიციას, შეფასებას ან რწმენას, რაც ითქმება (განზრახ ან განზრახვის გარეშე) მთქმელის მიერ იმ შინაარსის შესახებ, რაც გამოვლინდება მსმენელისაგან იმავე ნათქვამთან დაკავშირებით.

ტაგმემიკა არ განიხილავს საგანს თავის თავში ("thing - in - itself"). იგი არ შეისწავლის დროს ან მოვლენებს აღქმისაგან ან ნათქვამისგან განცალკევებით, არამედ იკვლევს საკითხებს დამკვირვებელთან, აღმქმელთან კავშირში. ბუნება როგორც საგანი, მიმღებისგან, დამკვირვებლისაგან ცალკე მდგომი ტაგმემიკური ანალიზის ნაწილი არ არის. ასე, რომ ადამიანთა ლინგვისტური რეფერენციული იერარქია ეხება მხოლოდ ისეთ საკითხებს, რომლებზეც საუბრობენ ან ისაუბრეს ადამიანებმა მათი წარსული თუ ახლანდელი კულტურის რაღაც ეტაპზე. თეორია არც ამტკიცებს და არც უარყოფს დამკვირვებლის მიღმა მყოფი საკითხების არსებობას; იგი არაფერს გვეუბნება მათ შესახებ (ფილოსოფია, მეორეს მხრივ, ზოგჯერ განიხილავს ასეთ საკითხებს). მსგავსად ამისა, თუმცა ტაგმემიკა მის არავერბალურ გამოყენებაში შესაძლოა განიხილავს ემიკურ არავერბალურ რეაქციებს, ლინგვისტური ფაზა ტაგმემიკისა იზღუდება ემიკური ერთეულებით, რომელთაც

გააჩნიათ ვერბალური კომპონენტი. (Pike K./ Pike E 1977:363).

ენა შეიძლება განვიხილოთ როგორც ქცევის სახეობა. ენის, როგორც ქცევის განხილვისას უპირველეს ყოვლისა მოიაზრება ენობრივი ელემენტები, როგორც ფორმისა და მნიშვნელობის კომბინაციები. ტაგმემიკური თეორია მათ ორივე კუთხით შეისწავლის. იმისათვის, რომ ორმა ადამიანმა დაამყაროს კომუნიკაცია, ისინი ერთი სამყაროს ნაწილები უნდა იყვნენ და ერთსა და იმავე ენაზე უნდა მეტყველებდნენ. გაცვლა მოიცავს გაზიარებას. როცა მოცემულია რამდენიმე სიტყვა, ადამიანის გონება მათ ეთმანეთთან აკავშირებს, როგორც კონტექსტის, ასევე მეტყველების საშუალებით, რაც თავის მხრივ სიტყვებით კი არ განისაზღვრება, არამედ სიტყვათა ურთიერთობით უფრო ვრცელ კულტურასთან, რომლის ფარგლებშიც ამ სიტყვებს იყენებენ. მეტყველების სამყარო აქედან გამომდინარე, ენას საზოგადოებასთან აკავშირებს.

ენის ზოგადი თეორია ხელსაყრელია თანაზიარი თვისებების პროპორციის გამო. კვლევისას რაც მეტ ენას შეეხო პაიკი და გამოიყენა ზოგადი პრინციპები იმ ენათა განხილვისათვის, რომლებიც სრულიად უცხო იყო ლინგვისტური საზოგადოებისათვის მოხდა ისე, რომ გამოყენებულმა პრაქტიკულმა თვისებებმა მოიცვა ზოგადად ადამიანის ქცევა და ასე დაუკავშირა ენის თეორია ადამიანის ქცევის სტრუქტურის ერთიან თეორიას.

**პაიკისეული ანთროპოცენტრიზმის
მეთოდოლოგიური ასპექტი: დამკვირვებლის
სამბანზომილებიანი ეშვებით როგორც ლინგვისტური
კვლევის უნივერსალური მეთოდი**

▪ **ნაწილაკი**

ადამიანი ზოგჯერ აღიქვამს სამყაროს როგორც ნაწილაკებისაგან ანუ საგნებისაგან შემდგარს. სახლები, ხეები და ხალხი აშკარად ფიზიკური საგნებია. ზოგჯერ რაიმე გამოცდილებას ან შინაარსს, რაც რა თქმა უნდა, საგანი არ არის, მოვიხსენიებთ როგორც საგნებს, რომელთა დათვლაც და გაზომვაც კი შესაძლებელია. ასეთი შინაარსი შეიძლება აისახოს ტერმინით მოძრაობა, რაც გულისხმობს მიმდინარე პროცესს. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მოძრაობანი მსგავსად ფიზიკური საგნებისა შეიძლება დავთვალოთ კიდევ. (მაგ: **I saw two horses, I saw two movements** – მე დავინახე ორი ცხენი, მე დავინახე ორი მოძრაობა).

ჩვენს გონებრივ კომპიუტერს ოპერირება შეუძლია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი სამყარო ნაწილებად პროცესდება. ნაწილაკის კუთხით მიდგომისას თითოეული მათგანი მოთავსდება ჩვენს მენტალურ IBM ბარათებზე.

სიტყვაში **kit** მოცემულია სამი ბგერის თანმიმდევრობა. პირველი წარმოითქმება როგორც /k/. ბგერა წარმოითქმება ბაგეების, ყელის, ფილტვების მონაწილეობით. სიტყვებიც ერთგვარი ნაწილაკებია. სიტყვის ცენტრალური, ბირთვული ნაწილი არის სიტყვის ძირი, რომელიც სიტყვის ძირითადი მნიშვნელობის მატარებელია. უფრო პატარა ნაწილები არის აფიქსები,

რომლებიც გავლენას ახდენენ ძირითადი მნიშვნელობის ინტერპრეტაციაზე.

ზოგიერთი ენობრივი ნაწილაკი სიტყვებზე დიდია (განიხილება ფრაზულ დონეზე). არსებითი სახელის ჯგუფებიც შესაძლებელია განვიხილოთ ნაწილაკებად, კონსტრუქციებისაგან განსხვავებულ სახეობებად, კონსტრუქციათა მიმართებით ნაწილებად ან სხვადასხვა სიტყვებად.

პაიკი აღნიშნავს, რომ ხშირად შეიძლება გაგვაჩნდეს ფორმის მოლოდინი (ანუ მიეხედეთ როგორი ფორმაა მოსალოდნელი, ვიდრე თავად ფორმა გამოაშკარავდება). განვიხილოთ ეს შემთხვევა ლიმერიკის მაგალითზე. მხოლოდ პირველი სტროფის მოსმენის შემდეგ – **There was a young lady from Clyde**, მახვილი სიტყვებზე 'was', 'lady' და 'Clyde' იწყებს ფონოლოგიურ მოდელს, რომელიც გვამზადებს რაღაც მოლოდინისათვის. სიტყვების, 'there' და 'young' არჩევანი ხელს უწყობს მოლოდინის დასაწყისს. გრამატიკული სტრუქტურა 'was there' აძლიერებს ჩვენს მოლოდინს. იმ დროისათვის, როცა გადავდივართ მეორე სტროფზე თითქმის დარწმუნებული ვართ, რომ ლიმერიკთან გვაქვს საქმე. სიტყვების 'Clyde' და 'died' გარითმვა ამყარებს ჩვენს ამოცნობას.

TELEGRAM

There was a young lady from Clyde

Who ate some green apples and died

The apples fermented

Inside the lamented

And made cider inside her insides.

ფორმის ასეთი მოლოდინი და შინაარსის აღქმა არ

მოხდებოდა, ლიმერიკი რომ არ იყოს ერთგვარი ნაწილაკი, მთლიანობა, როცა ცალკეული ერთეულის მსმენელი (ან შემქმნელი) შეიგრძნობს, რომ გარკვეული სახის ერთეული დაიწყო, ერთეულის ზოგადი მოდელი მოითხოვს ფორმალურ დასასრულს. ენა არის ამ გადაჯაჭვულ იერარქიულ ნაწილაკების მიერ შემდგარი მოდელი (Pike 1982: 22).

ცხოვრების ზოგიერთი ფაზის ანალიზს ნაწილაკების მიერ შემდგარ სიმაღ ეწოდება ხაზობრივი წყობა. გონება ისეა მოწყობილი, რომ იგი აღიქვამს ცხოვრებას ერთი მეორის მიყოლებით შემდგარ მთლიანობად. სწორხაზოვანი წყობა შეიძლება შეიცვალოს (ან თან ერთვოდეს) ნაწილაკებით, ორგანზომილებიანი ან სამგანზომილებიანი სივრცით. წიგნები შესაძლოა გაბნეულ იქნას მაგიდაზე, ყვავილები შესაძლოა დავახარისხოთ ბაღში. ოთახები დაეყოთ ზედა და ქვედა სართულის ოთახებად.

ასე სივრცულად განლაგებული მწკრივი წარმოადგენს ეელის შიგნით მოთავსებულ ნაწილაკებს. ნაწილაკების ხაზობრივი წყობა და ეელში მათი განთავსება მნიშვნელოვანია ლინგვისტიკისათვის.

• ტ ა ლ ღ ა

პაიკი ამჯერად შესასწავლ ერთეულს სხვა კუთხით აკვირდება. კვლევამ გვიჩვენა, რომ თუკი ეეცდებით აბზაცის წაკითხვას როგორც შემდგარს ბგერათა აბსოლუტურად დაცალკავებულ ნაწილაკებისაგან, გასაოცარ შედეგს მივიღებთ. ბუნებრივი მეტყველება არასდროს უღერს ასე. მართლაც, მეტყველების განხილვა-

ანალიზი ბგერათა ნაწილაკებად დანაწევრების კუთხით შესაძლოა გარკვეულწილად მცდარიც იყოს. ინსტრუმენტული შესწავლა გვიჩვენებს თუ როგორ ერწყმის ერთმანეთს ბგერები. ერთი ბგერის წარმოთქმა დამთავრებული არ არის, რომ მეორის წარმოთქმა იწყება. მეტყველება ამ მხრივ შეიძლება შევადაროთ გაკრულ ხელწერას და არა ნაბეჭდ ნაწერს. ნახ 1.2.

ა. Ea-s-t-or-w-e-s-t-h-o-m-e-i-s-b-e-s-t

ბ. *Eastorwesthomeisbest*

1.2. ბუნებრივ მეტყველებაში ბგერები ერთმანეთს ერწყმის თუ თითოეული ბგერა ხელოვნურად განცალკევდება პაუზით (ა), მეტყველება ხდება ნაწყვეტ-ნაწყვეტი და გაუგებარი. თუ წავიკითხავთ (ბ) ჩანაწერს თანაბრად ნელა, სარკეში შესანიშნავად ჩანს პირის გაბმულად ცვალებადი პოზიცია.

მკვეთრი და მდგრადი ბგერის ნაწილს ნელი წარმოთქმის დროს უწოდებენ ტალღის ბირთვს. ერთი ბგერიდან მეორეზე გარდამავალ მონაკვეთს ეწოდება ზღვარი. თუკი მკვლევარის ყურადღება კონცენტრირდება ბირთვზე, მაშინ ჩვენ ვიკვლევთ ნაწილაკების კუთხით. თუკი ვაკვირდებით მთელს მიმდინარე მოძრაობას ზღვარიდან ბირთვისაკენ და პირიქით, ჩვენი ინტერესის სფერო ხდება ერთეული, როგორც ტალღა.

პაიკი განიხილავს ტალღის სხვადასხვა ტიპს: გრამატიკულ ტალღას იგი უწოდებს ტალღას, რომელშიც მოცემულია კონსტრუქციის ბირთვული, ცენტრალური ნაწილი, რომელსაც წინ უსწრებს ან მოსდევს სხვა ნაკლებად მნიშვნელოვანი ელემენტები, რომლებიც გარკვეულწილად განსაზღვრავენ ცენტრალურ ნაწილს.

თუკი ასეთი კონსტრუქცია მხოლოდ ერთი სიტყვისაგან შედგება, ბირთვად შეიძლება ჩავთვალოთ სიტყვის ძირი და საზღვრულ ნაწილად – წინდებული და სუფიქსი.

ფონოლოგიური ტალღა შესაძლოა იყოს ცალკეული ბგერასავით მოკლე ან ისეთი ვრცელი, როგორც ლექცია. თითოეულს შესაძლოა ჰქონდეს ბირთვული და ზღვრული ნაწილები მაგ: წინადადება 'I don't want to'... არის ცალკეული ფონოლოგიური ტალღა, რომელშიც 'I don't' არის წინა საზღვარი, to არის მომდევნო ზღვარი და 'want' არის მახვილიანი მარცვალი, რომელიც შეადგენს ტალღის მახვილიანი ჯგუფის ბირთვს.

რეფერენციული ტალღა აშუქებს გადმოცემულ მოვლენებს ან არგუმენტს. ასე, რომ ამბავი, მონათხრობი შეიძლება განვიხილოთ როგორც ტალღა: წინარე ზღვარი შეესაბამება სცენის დაწყების ფაზას, სიუჟეტს შეეყავართ მოვლენების მსვლელობაში, შემდეგ მოდის კულმინაციური წერტილი (ბირთვი) მოქმედი გმირი თავს აღწევს დაბრკოლებას და ცხოვრობს ბედნიერად (მომდევნო ზღვარის) შემდეგ.

ანალიზის დროს ტალღებზე დაკვირვება არ ამცირებს ნაწილაკების კუთხით კვლევის საჭიროებას. როდესაც ტალღას ვიკვლევთ ცალკეულ ერთეულად, იგი შესაძლოა განვიხილოთ, როგორც ნაწილაკი, ისევე როგორც ფიზიკურად შერწყმადი ასპექტების კუთხით კვლევისას ნაწილაკის ტალღად განხილვაა შესაძლებელი.

ტალღური თვალთახედვა შესაძლოა მიეუსადაგოთ მეცნიერების ისტორიას. მეცნიერების ბირთვად დროში შესაძლოა მივიჩნიოთ მიმართებითი სტაბილურობის პერიოდები მათ პრესუპოზიციებში, მეთოდოლოგიასა და

მიზნებში. კუნი ასეთ ბირთვს უწოდებს „კელევის ტრადიციის გაგრძელებას“, ან „ნორმალურ მეცნიერებას“ ან „პარადიგმას“ თეორიისა. წინარე ბირთვი ასეთი ტალღისა მისთვის იქნებოდა გენეზისი ანუ წარმოშობა ახალი თეორიისა, როცა იგი თავის სტატუსს იძენს. ბირთვის შემდგომი ზღვარი (Postnucleus) ერთ-ერთი ასეთი ტალღისა იქნება, როცა მკვლევარები შენიშნავენ „მეთოდოლოგიური დირექტივების უკმარისობას, რომ მოგვაწოდონ სრულყოფილი პასუხები ბევრ მეცნიერულ პრობლემაზე“. კუნი დაკვირვების სფეროს წარმოადგენდა არა მხოლოდ საკუთრივ ბირთვი, წინარე ზღვარი ან მომდევნო ზღვარი, არამედ კავშირი, გადაკვეთა ტალღებს შორის, თავად „გარდამავლობის“ მომენტი (Kuhn 1962:37).

• ველი

ჩვენ უკვე განვიხილეთ, თუ როგორ შეიძლება დავაკვირდეთ ნაწილაკებს და ტალღებს, რომლებიც გარკვეული სახის კონტინუუმში ერთმანეთს ერწყმის და ენახეთ, რომ მათი მნიშვნელოვანი ნაწილი წარმოადგენს ბირთვს. საინტერესოა, განვიხილოთ მთელი რიგი ურთიერთკავშირები, რომლებიც ერთეულთა დაკავშირებისას წარმოიქმნება სისტემაში. ერთეულთა ურთიერთკავშირის მთელს ასეთ რიგს ეუწოდებთ ველს.

არც ერთ ერთეულს ცალკე არ ექნება რაიმე მნიშვნელობა. ერთეული ხდება რელევანტური მხოლოდ კონტექსტთან მიმართებაში. ამ კონკრეტული ურთიერთობის (კონტექსტის) მიღმა ერთეული არაინტერპირებადი ხდება

დამკვირვებლისათვის. მაგალითად, მარტივი წრე დამკვირვებელმა შეიძლება აღიქვას რიცხვით სახელად ციფრის 1000 კონტექსტში, ასო-ბგერად ანბანში მაგ: **ppp** ან კიდევ თვალბად, ცხვირად ან კბილებად შესაბამისი ნახატის კონტექსტში. ამიტომ როცა ჩნდება კითხვა, რას ნიშნავს წრე თითოეულ მოცემულ შემთხვევაში, ნათელი ხდება, რომ მისი ფაქტობრიობა არის დამკვირვებლისადმი რელატიური. ნახ.1.3.

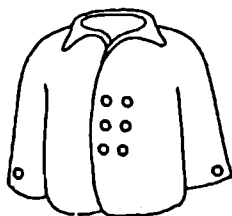
A. 1,000

B. popl

C.

D.

E.

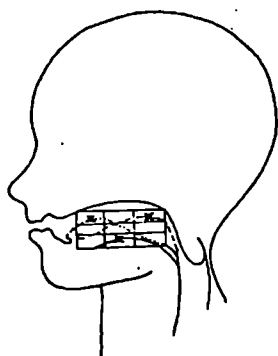

ნახ. 1.3. ერთეულების განსაზღვრა ხდება კონტექსტთან მათი მიმართების მიხედვით. წრე აღიქმება როგორც აღნიშნული ფაქტი მხოლოდ ველთან და ამ ველის დამკვირვებელთან მის კავშირში.

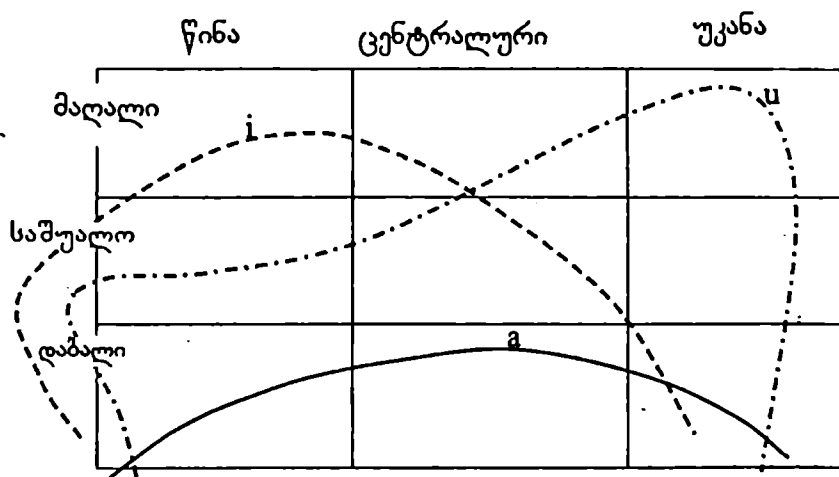
სისტემის ფონოლოგიური ერთეულები, რომლებიც წარმოადგენენ სიმბოლოებს შესაძლოა განლაგდნენ რიგებად ისე, რომ თითოეული შეესაბამებოდეს სულ მცირე ერთ მახასიათებელს. საერთოდ, ერთეული ან უნდა განვიხილოთ როგორც ველის მახასიათებელთა შერწყმის

„წერტილი“, ან ერთეულთა არსებობას უნდა მივუდგეთ როგორც ამ ერთეულთა ურთიერთკავშირის საფუძველზე შედგენილ ველს. ეს საშუალებას გვაძლევს გამოვავლინოთ ერთდროულად არსებული რამდენიმე მახასიათებელი.

ხმოვანთა სისტემა თანხმოვანთა მსგავსად შესაძლოა განვიხილოთ როგორც ველი. თუკი წარმოთქმისას ყველაზე მაღალი წერტილის მდგომარეობას დავაფიქსირებთ ხმოვნების /i, a, u/ წარმოთქმისას მივიღებთ სამი სამზე დიაგრამას, რომელშიც /i/ და /u/ ზედა რიგზე განლაგდებიან წინა და უკანა სვეტებში, /a/ ხმოვანი კი ქვედა შუა სვეტში. ნახ.1.4.

ბ.

ნახ. 1.4. ენის უმაღლესი წერტილი გამოიყენება ცხრილზე მოცემული წერტილების ასაგებად. ხმოვნების აღწერა ხდება ამ სქემასთან მიმართებით. (ა) შემთხვევაში ბადე მოცემულია პირის აპარატში. (ბ) შემთხვევაში ხდება მისი კატეგორიებად დაყოფა. გეგმა პედაგოგიურად გამოსადეგია.

ასევე საინტერესოა გაცილებით უფრო ვრცელი ერთეულების შესწავლა ველის სტრუქტურასთან მიმართებაში.

შესაბამის შემთხვევებში ერთი და იგივე მოვლენა შესაძლოა განვიხილოთ როგორც ნაწილაკი, ტალღა ან ველი – ან ამ სამი მიდგომის კომბინირება მთქმელის ან მსმენელის აღქმაში. ადამიანის ემოციური მდგომარეობა ან მისი უახლოესი თუ შორეული გამოცდილება გავლენას ახდენს ამ სამიდან რომელიმეს პრიორიტეტების ცნობიერ თუ არაცნობიერ არჩევანზე. ადამიანის ენა ხშირად ავლენს ამ არჩევანს.

ჩვენ განვიხილეთ ის საშუალებები, რითაც შესაძლოა დავაკვირდეთ საგნებს ან გამოცდილებას. სამყარო შესაძლოა განვიხილოთ როგორც ნაწილაკების, ტალღებისა და ველისაგან შემდგარი მთლიანობა. თეორიის ავტორს კვლევის შემდეგ ეტაპზე შემოჰყავს დამკვირვებელი უკანა ფონზე, ხოლო წინა პლანზე გამოდის დაკვირვების შედეგად მიღებული მონაცემები.

ტაბამიძის ერთეულები და მათი გამოვლენის მეთოდები

• კონტრასტი და იდენტიფიკაცია

ერთეულის ამოცნობა საინტერესო სირთულეებს უკავშირდება. ჩვენ არ ვიცით ესა თუ ის საგანი (შინაარსი) რა არის თუკი არ ვიცით ის რა არ არის. ამოცნობა ნაწილობრივ უარყოფითია. ნაწილობრივ იგი ერთეულთა შორის კონტრასტზეა დამოკიდებული. ჩვენ არ გვეცოდინება მაგ: რა არის ცხენი თუკი მას ძროხისგან ვერ გამოვარჩევთ.

ერთი და იგივე კომპონენტები, რომლებიც გვიჩვენებს რითი განსხვავდება ერთი ერთეული მეორისაგან, ასევე გვჩვენებს იმ ერთეულის ამოცნობაში, რომელიც ახლოს აღარ არის ერთეულთან, რომლისგანაც იგი გამოვყავით. მაგ: შესაძლოა დავაკვირდეთ სიტყვებს 'seal' და 'zeal', რომლებიც შეიცავს ორ განსხვავებულ ბგერას /s/ და /z/-ს სიტყვის კომპონენტებად, ეს ორი ბგერა /s/ და /z/ შესაძლოა გამოვიყენოთ იმ სიტყვების ამოსაცნობად სადაც ისინი კონტრასტულ წყვილებად არ გვევლინებიან – 'zebra' შესაძლოა ნათლად ამოვიცნოთ მაშინაც კი როცა არანაირი 'sebra' არ მოიპოვება. ნიშნები, რომლებიც კონტექსტთან მიმართებაში კონტრასტულია საიდენტიფიკაციოა სხვა შემთხვევებისათვის. კონტრასტის კომპონენტი კვლევისთვის საინტერესოა თუკი ეს ორი დაპირისპირებული ერთეული მსგავსია. რას ვგულისხმობთ მსგავსებაში? ერთეულები მსგავსია თუკი მათთვის ერთი და იგივე სამყაროს (კონტექსტის) ზოგიერთი კომპონენტი საერთოა.

კონტრასტის ბევრ ყველაზე საინტერესო პრობლემას

ადგილი აქვს როცა შესაძარებელი კომპონენტები მართლაც მსგავსია, მაგალითად: მსგავსი ფერების ან ბგერების შემთხვევაში. ფერების განსხვავებზე უფრო შესაძინებია თუ შევადარებთ ერთმანეთის მიყოლებით. ასევე განსხვავებათა გაგონების საუკეთესო საშუალებაა, მათი მოსმენა თითქმის იდენტურ კონტექსტში, მაგ: ისეთ სიტყვათა წყვილს, რომელიც თითქმის იდენტურია (seal / zeal) ეწოდება მინიმალური წყვილები, რადგან განსხვავება დაყვანილია ორი ბგერის 's'- და 'z' სხვაობაზე.

აქ ისევ დამკვირვებლის კომპონენტი შემოდის ლინგვისტიკაში. ენა არ არის მხოლოდ დაუკავშირებელი ბგერების, წინადადებების, წესების ან მნიშვნელობათა ნაკრები. იგი არის გაბმული, უწყვეტელი სისტემა მათი ინტეგრაციისა ერთმანეთთან, ქცევასთან, კონტექსტთან, სამყაროსთან და დამკვირვებლის პერსპექტივასთან. იგი არის ფორმა-მნიშვნელობის კომპოზიტი.

უცხო ენის შესწავლისას ლინგვისტმა უნდა მოძებნოს და შეისწავლოს მეტყველების ერთეულთა ამოცნობა და გამოყენება, რაც მას საშუალებას აძლევს მშობლიურ ენაზე მოლაპარაკეს გაუგოს ან გაგებულ იქნას, იმოქმედოს შესაბამისად. მან უნდა მოახერხოს ამოცნობა და ერთეულების გამოყენება ინსაიდერის ხედვით.

როცა ასეთი ერთეულები კონკრეტული ენის სისტემის ბგერებია, მათ ფონემებს უწოდებენ; თითოეული მათგანი ფონემიკურია ამ კონკრეტულ ენასთან მიმართებაში. ფონემიკიდან განზოგადებული სახით პაიკმა აიღო ტერმინი *emic* (Pike, 1967) ენის ნებისმიერი ასეთი ერთეულის წარმოსადგენად იერარქიის ნებისმიერი

დონიდან.

ხმოვნები და თანხმოვნები შესაძლოა დაეუპირისპიროთ ერთმანეთს კონტექსტუალურ ჩარჩოებში. ჩვეულებრივ, არსებობს ნაკლები განსხვავებები მათი წარმოთქმისას სხვა კონტექსტში.

ბგერები შესაძლოა განლაგდეს ცხრილებში არა მხოლოდ ერთ ბგერაში ან მოცემული ჩარჩოს ბგერათა ერთ წყობაში, არამედ ისინი განლაგდებიან კონტრასტებად ბგერათა ქვესისტემებში, რომლებიც პაიკის მიხედვით შესაძლოა განვიხილოთ სამგანზომილებიანი მატრიცის ბგერების ემიკურ ერთეულად. მეცნიერი კონტრასტულ ერთეულებს ასევე გვიჩვენებს სვეტებად განლაგებული სახით.

ლექსიკურ ერთეულთა შორის კონტრასტიც შესაძლოა ენახოთ მატრიცის ცხრილებში. ზოგჯერ სიტყვები მსგავსად წარმოითქმება, მაგრამ მნიშვნელობა განსხვავებულია. კონტრასტი მათ მნიშვნელობებს შორის ზოგჯერ ნათელია იმ განსხვავებული კონტექსტის გამო, რომლებშიც მოცემული მნიშვნელობით აღნიშნული სიტყვები გვხვდება. სიტყვას 'big' აქვს რამდენიმე ლექსიკური მნიშვნელობა, რომელთა განსხვავება ადვილი არ არის დამწყებისათვის. თუკი ვეცდებით სიტყვის big გამოყენებას სხვადასხვა კონტექსტში, იგი შეიძლება მოერგოს ზოგიერთ კონტექსტს სწორად, მაგრამ არა ყველას.

მხოლოდ ენაში როდია კონტრასტი მნიშვნელობის, მიზნისა და კულტურის რელევანტური. მაგ: ინგლისური 'Good-bye' ჟესტიკულაციით ხელის რამდენჯერმე დაბლა დაქნევით გამოიხატოს, მაგრამ ესპანურად მოლაპარაკემ

ეს ქესტი შესაძლოა არასწორი საპირისპირო მნიშვნელობით გაიგოს.

ინგლისური ქესტიკულაციათა ეს წყვილი არის ქესტიკულაციის მთელი რიგის ნაწილი (კულტურულად განპირობებული ჩვევები ჭამისა, ჯდომისა და ღიმილისაც კი). შეადგენენ რა დისკურსის განსხვავებულ სამყაროს თავისი კონტრასტული მახასიათებლებით, ისინი განსხვავდებიან ენებისა თუ გეოგრაფიული მდებარეობის მიხედვით.

ავსტრალიაში ყოფნისას პაიკი თავს ირთობდა ადგილობრივ ჟურნალებში გამოქვეყნებული რეკლამების თვალთვლით და თავად განასხვავებდა ამერიკელი და ავსტრიელი გოგონების ფოტოებს მათი განსხვავებული ღიმილის მიხედვით. ამერიკელი გოგონები იღიმებოდნენ პირის კუთხეების გაღებით, როცა ავსტრიელები უფრო ზომიერად იღიმებოდნენ. ერთ-ერთმა ავსტრალიელმა ასეთი რეპლიკა გააკეთა: „დიახ, ეს ამერიკული სურათები კბილის პასტის რეკლამებს ჰგავს!“ (Pike 1982:51).

• ვარიაცია

ნორმალური სოციალური ქცევა საჭიროებს იდენტიზაციის ამოცნობას ცვლილების მიუხედავად.

ცვლილების დროს იდენტიზაციის პრობლემა სიახლეს არ წარმოადგენს. ჩვენ აქ განსაკუთრებით გვაინტერესებს ერთეულის ის ნიშნები, რომელთა შეცვლა ისე იქნება შესაძლებელი, რომ არ გამოიწვიოს ერთეულის ამოცნობის შესაძლებლობის დაკარგვა.

ნიმუში მთლიანობაში შესაძლოა შეიცვალოს

თანდათანობით დროის პერიოდში. ბავშვი იზრდება და იქცევა კაცად. ზრდის სხვადასხვა ეტაპზე მშობლებისათვის პრობლემა არ არის მისი შეცნობა. მაგრამ უცხოთვის თვეების ბავშვის სურათის გარჩევა იმავე ასაკის ძმის სურათისაგან არც თუ ისე ადვილია.

გარე, სისტემისათვის უცხო დამკვირვებელს შესაძლოა სირთულეები წარმოეშეას იმ ნიშნების მოძებნისას, რომლებიც გადამწყვეტია სტრუქტურულად მინიმუმი და ქცევის რელევანტური ბგერების (ფონემების) სეგმენტთა ამოცნობისათვის, რომლებიც მშობლიურ ენაზე მოლაპარაკისათვის – შიგა დამკვირვებლისთვის გარკვეულწილად უცვლელი თვისებაა.

მშობლიურ ენაზე მოლაპარაკეს უჭირს ერთეულთა მცირე მახასიათებლებზე კონცენტრირება. იგი უფრო ნათქვამის, შეტყობინების მთავარ, ცენტრალურ ნაწილზე ამახვილებს ყურადღებას. დამატებით, ვარიანტები შესაძლოა ერთდროულად იყოს სტილის ან დამოკიდებულების, რომლებიც მნიშვნელოვანია სოციალური თვალსაზრისით. თუ მაგალითად ბიჭი ეტყვის გოგონას **‘That’s a beautiful hat you’ve got on!’**, მაგრამ ეტყვის ამას დამცინავი ტონით, გოგონა მიხედება ლექსიკური მნიშვნელობის საპირისპირო გამიციხავ მნიშვნელობას.

ვარიაცია გავლენას ახდენს არა მხოლოდ ინდივიდუალურ ფონემებზე, მას ასევე მიეყვარათ სიტყვებში ზოგიერთი ბგერის დამატებამდე, შეცვლამდე ან წაშლამდე – ანუ მორფოფონემურ ცვლილებამდე. ბრძანება **“Come here!”** შეიძლება იქცეს ბრძანებად **‘C’m’ere!’** სწრაფი მეტყველების დროს. ბევრი ამერიკელი წინადადებას **‘Ed had edited it’** წარმოთქვამს როგორც /

ededit/ სწრაფი მეტყველების დროს მესამე მარცვალზე მახვილით. მორფოფონემური ცვლილებების გამო, იზოლირებულად წარმოთქმული ასეთი წინადადება ამავე ამერიკელებისათვის შესაძლოა გაუგებარი იყოს. კონტექსტი (დისკურსის სამყაროს ველი) რელევანტურია გონებრივი მოწყობისა, რისი საშუალებითაც ხდება ნათქვამის გაგება.

გრამატიკულ ერთეულებს შეიძლება ჰქონდეთ თავისუფალი და განპირობებული ვარიანტები, ისევე როგორც ფონემებსა და მორფემებს. წინადადების ქვემდებარეში გამოვლენილი თავისუფალი ვარიაცია შესაძლოა დანახულ იქნეს ერთი სიტყვის მეორეთი შეცვლით ერთსა და იმავე ნაკადში. **'The tiger swallowed the boy'** და **'The snake swallowed the boy'**. **'the tiger'** და **'the snake'** ავსებენ ქვემდებარის ადგილს. რადგან მოყვანილ მაგალითებში გრამატიკული კავშირი ერთი და იგივეა, ეს ცვლილება თავისუფალ ვარიაციად აღიქმება.

განპირობებული ვარიაცია შეიძლება შეენიშნოთ შემასმენლის გამოყენებაში. შევადაროთ: **'The tiger sees the canary'** და **'The tigers see the canary'**. სატყვის "tiger" მრავლობითში გადაყვანა იწვევს შემასმენლის შეცვლასაც (**sees see**). ეს არის შემთხვევა, როცა ქვემდებარე ტაგმემის თავისუფლად შერჩეულმა მრავლობითმა რიცხვმა განაპირობა შემასმენლის შესატყვისი ვარიანტი.

ვარიაცია გავლენას ახდენს ასევე გრამატიკულ კონსტრუქციებზეც. წინადადებებში სხვადასხვა წევრის ადგილის განსაზღვრით. მაგალითად: სიტყვა **'yesterday'** შესაძლოა უსწრებდეს ან მოსდევდეს სიტყვათა რიგს **'I**

came from Detroit'. თუკი მეტ-ნაკლებად იზოლირებული კუთხით განვიხილავთ დროის ტაგმემას, შესაძლოა ვთქვათ, რომ წინადადებაში იგი შესაძლოა საწყის ან ბოლო ადგილზე განთავსდეს. არჩევანი ლოკალურად თავისუფალია, მაგრამ დისკურსის ფოკუსური სტილი განპირობებულია. მაგალითად, შევადაროთ: **"I came from Chicago today but yestarday I came from Detroit"** და **"I came from Chicago today but I came from Detroit yestarday"**.

კონსტრუქციებს ასევე გააჩნიათ შემოკლებული ვარიანტებიც: **'She can sing better than I can sing/ She can sing better than I can'** ასევე ლექსიკური და გრამატიკული სისტემები გავლენას ახდენენ ერთმანეთზე. ჩვენ შესაძლოა ვთქვათ **'You know the way'**, და **'thou knowest the way'** - (ამაღლებულ პოეზიასა და ლოცვებში), მაგრამ ნაერთი **'You knowest the way'** მიუღებელია. ერთეულთა შესაბამისი განთავსება გულისხმობს მთლიანად ენის მოდელს და არა უბრალოდ მის იზოლირებულ ნაწილებს.

საკითხის განხილვისას პაიკი გულისხმობს რომ თანმიმდევრულ ხაზში სეგმენტთა განცალკევება ზოგჯერ სირთულეს წარმოადგენს, რადგან ორ უფრო დიდ ერთეულს შორის მოთავსებული მცირე ელემენტის ნაწილობრივი ან სრულყოფილი გაზიარება ორივე მხრიდან ხდება იმ წერტილში, სადაც ისინი ერთმანეთს ერწყმიან. ასეთ შემთხვევაში შესაძლოა ვიცოდეთ, რომ ეს ორი ერთეული სიტყვაში არსებობს და არ ვიცოდეთ თითოეული სად იწყება და სად მთავრდება. ზოგჯერ სეგმენტაცია განუსაზღვრელია. ნაწილაკის თვალსაზრისით ხდება მოითხოვს გამოკვეთილ სეგმენტაციას მაშინაც კი, როცა ასე არ არის. ტალღური

ხედვა გულისხმობს ერთეულთა არსებობას მათი საზღვრების სპეციფიური იდენტიფიკაციის საჭიროების გარეშე. როცა ვარიაცია წარმოიშობა სეგმენტთა შერევისაგან, ამ ორი პერსპექტივით მიდგომა რადიკალურად განსხვავებულია: ორს შორის არჩევა დამოკიდებულია მკვლევარის სხედასხვა საჭიროებაზე. შესაბამისად, განსხვავებულია თავად დამკვირვებლის პერსპექტივა ან განსჯა და არა მონაცემები.

• დისტრიბუცია

კოორდინირებისათვის გარკვეული ადგილი უნდა იყოს წარმოშობის წერტილი, რაც საშუალებას აძლევს პირს ამოიცნოს თავის იდენტურობა უფრო ვრცელი სამყაროს ფონზე. რაიმემ უნდა მიგვანიშნოს იმ უახლოესი გარემოცვიდან მიემართოთ უფრო ვრცელ მოდელს, თუკი გვინდა გავიგოთ პიროვნების, საგნის ან სიტყვის მნიშვნელობა. მე მესაჭიროება ორიენტირება უფრო ფართო კონტექსტთან – სამყაროსთან მიმართებაში. დისკურსის „მ“ (II პირთან მიმართებაში) გვთავაზობს აზრს, რომ მთქმელმა იცის რაღაც მის სოციალურ კავშირებზე. მაგრამ სანამ პირი, ინდივიდი არ გასცდება საკუთარ თავს და მის მეზობელს იერარქიულად დალაგებულ გარე სამყარომდე, იგი გარკვეულწილად იკარგება საკუთარ თავში.

პაიკი იხსენებს თავის აღტაცებას, როცა III კლასში ყოფნის დროს ერთ წითელი აგურით აგებულ სკოლის შენობაში მან დაწერა საკუთარი მისამართი: 'Woodstock,

Connecticut, USA, World’. მეორე ასეთი აღტაცება მან განიცადა მოგვიანებით, როცა ჯოისმა თქვა ერთ-ერთ გმირზე: **‘He turned to flyleaf of the geography and read that he had written there: himself, his name and where he was. (Stephen Dedalus, Class of Elements, Clongowes wood College, Sallins, Country Kildare, Ireland, Europe The World, The Universe)’**. -

პატარა ბავშვსაც კი აღაფრთოვანებს იმის შეგრძნება, რომ იგი უფრო ფართო სამყაროს ნაწილია. (Pike 1982:60)

იდენტურობის ცოდნა თავისთავად მოიცავს რელევანტური დისტრიბუციის ცოდნასაც. ერთეული, პიროვნება ან სიტყვა, ნაწილობრივ ხასიათდება მისი წევრობით იმ ჩანაცვლებადი ერთეულების კლასში, რომელიც შესაძლოა შესაბამისად განთავსდეს მოცემული სტრუქტურის იმავე ადგილას. მაგალითად, **kitten, dog, train, bicycle** არსებით სახელთა იმ ქვეჯგუფის წევრებია, რომლებმაც შესაძლოა შესაბამისად შეცვალონ ერთმანეთი როგორც არსებითი სახელის ფრაზის ძირითადმა ნაწილებმა. მაგ: **a large kitten – a large dog, a large train, a large bicycle**. ეს ფრაზები მთლიანობაში, თავად არიან წევრები უფრო მაღალი დონის კლასის ფრაზული ერთეულისა, რომელიც შესაძლოა შეგვხვდეს დამატებით ნაკადში ინგლისურ წინადადებისა, როგორიცაა **“Joe saw a large kitten”**.

სიტყვა ან სიტყვათა კლასი, რომლის წევრიც ეს სიტყვაა ნაწილობრივ ხასიათდება ან ამოიცნობა სტრუქტურული თანმიმდევრობით (გრამატიკული კონსტრუქციებით ან ლექსიკური ერთეულებით), რომლის ნაწილიც თავად არის. ერთეული ნაწილობრივ განისაზღვრება იმ კონსტრუქციით, რომელშიც ის

გვხვდება. ჩამოთვლილი არსებითები ნაწილობრივ ამოიცნობა იმ ფაქტით, რომ ისინი გვხვდება არსებითიან ფრაზებში, რომლებშიც მათ წინ უსწრებს არტიკლი 'the kitten', ან ზედსართავი 'the lonely kitten' ან შესაძლოა თან ერთვოდეს განმსაზღვრელი ფრაზა 'the kitten I used to own'.

მსგავსად, პიროვნებას, როგორც სიტყვას გრამატიკულ კონსტრუქციაში აქვს თავის ადგილი გარკვეულ სოციალურ სტრუქტურაში, რომელიც ნაწილობრივ ახდენს მის იდენტიფიკაციას განსაზღვრული სოციალური როლის დაკისრებით. მაგალითად, ასაკოვანი მამის ვაჟი და ამავე დროს მამა თავის შვილებისა ან ოჯახის თავი. მეორეს მხრივ, თავად ისიც ნაწილია იმ უფრო ვრცელი ნათესაური სტრუქტურისა ისევე როგორც არსებითული ფრაზა ვერ იარსებებს სიტყვების გარეშე.

წარმოთქმის მხრივაც, ბგერების ადგილი, სადაც ისინი გვხვდება ბგერათა თანმიმდევრობის დროს ძალიან მნიშვნელოვანია მოცემული ბგერის ძირითადი მახასიათებლების განსაზღვრისათვის.

მაგალითად, ბგერა 'h' ძირითადად გვხვდება სიტყვების დასაწყისში (hang), როცა ბგერა 'ng' გვხვდება სიტყვის ბოლოს (hang).

ყოველ ენას აქვს თავად დადგენილი ზღვარი ხმოვანთა და თანხმოვანთა ერთად წარმოთქმის მხრივ.

ფონოლოგიასა და გრამატიკაში, ორი ენა განსხვავდება ბგერათა და ტაგმემათა დისტრიბუციით. ერთ ენაზე მოსაუბრეს შესაძლოა გაუჭირდეს ან ეუხერხულოს მეორე ენის სტრუქტურის შეთვისება. ენის შესწავლის პრობლემები თავს იჩენს იქ, სადაც

პოსალოდნელია მსგავს ერთეულთა დისტრიბუციის სხვადასხვაობა. დამწყებ შემსწავლელს ესაჭიროება ვარჯიში არა მხოლოდ ახალი ბგერების ათვისებაში, არამედ ძველი ბგერებისა ახალ კომბინაციებში.

ქცევის ერთეულთა დისტრიბუცია კონტროლდება სხვადასხვა სახის ელემენტებით. ლინგვისტიკური კონტროლი შეიძლება მოიცავდეს ლექსიკურ, ფონოლოგიურ, გრამატიკულ ან მიმართებით ელემენტებს.

კ. ლ. პაიკი ველის ფარგლებში ერთეულების კონტრასტისა და მსგავსების გაველით ამოცნობას გეთავაზობს. იგი განიხილავს მათი ვარიაციის და დისტრიბუციის მხარეებს. ტაგმემიკურ თეორიაში ყურადღება მახვილდება 3 ასპექტზე, რომლებიც ერთმანეთს კვეთენ, და ამავე დროს გარკვეულწილად, მაგრამ არა სავსებით ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელნი არიან. ამ სტრუქტურულ ასპექტებს პაიკი უწოდებს იერარქიებს. შრომის შემდგომ ნაწილში განვიხილავთ გრამატიკულ, ფონოლოგიურ და რეფერენციულ ენობრივ იერარქიებს.

შრთიერთდამოკიდებულ ენობრივ „იერარქიათა იერარქია“

რელევანტური, სტრუქტურული ჩართვა ნაწილებისა ერთ მთელში, როცა თავის მხრივ ეს მთელი ხდება ნაწილი კიდევ უფრო ფართო მთელისა არის მნიშვნელოვანი კომპონენტი პაიკის კვლევისა. ეს მიდგომა შენარჩუნებულ იქნა ლიგვისტური მონაცემებიდან

გამომდინარე, თუმცა აღსანიშნავია, რომ ფსიქოლოგიის დიციპლინაში ძლიერი მხარდაჭერა აქვს იერარქიულ ხედვას.

• გრამატიკული იერარქია

იერარქიის „დონე“ გაცილებით მეტია პაიკის მიერ გრამატიკის განხილვისას, ვიდრე უბრალო ხარისხი უფრო დიდ ერთეულებში მათი ჩართვისა. თითოეულ ძირითადი ტიპის დონეს აქვს გარკვეული ფუნქცია ქცევაში. მის სტრუქტურულ მოწყობაში, ფორმა ახდენს ზოგადი სახის გავლენას მსმენელზე (რომელსაც ჩვენ უწოდებთ ამ დონის მნიშვნელობას). მაგ: **s-k-u-n-k** არის მართლწერის ფორმა (რომელიც ასახავს წარმოთქმის ფორმას), ამასთან იგი ატარებს მნიშვნელობას ამერიკული ცხოველისა, რომელსაც საშინელი სუნი აქვს.

განვიხილოთ განსხვავება ორ კონსტრუქციას შორის: **‘That skunk smells bad’** და **‘that bad smelling skunk’**; პირველი ფორმალურად აცხადებს, რომ მდგომარეობა მართალია და მეორე—უბრალოდ ახარისხებს, გამოჰყოფს მის თვისებას ყოველგვარი განზრახ დადასტურების, მტკიცების გარეშე. პირველი შესაძლოა გამოდგეს საუბრის დასაწყისში, ხოლო მეორე ვერ გამოდგება ამავე ფუნქციაში, თუმცა შემოქმედებითმა სდუდენტებმა ან პოეტებმა შესაძლოა მიაგნონ რაღაც კონტექსტს, ნორმის მიღმა სიტუაციას, სადაც მოულოდნელი ფორმა შესაძლოა შეგვხვდეს. ნორმების ჩართვა თეორიაში მნიშვნელოვანია რაღაც კუთხით. ტაგემიკაში ისინი შემოდიან ტალღურ ხედვასთან კავშირში. მნიშვნელობის მქონე მტკიცებით მახასიათებლებს, კონტექსტის მიხედვით სხვადასხვა

ხოდიფიკაციით ნორმის ან ნორმის მიღმა, ჩვენ ვუწოდებთ ჰერმინს.

აღსანიშნავია, რომ რეალიტიური დამოუკიდებლობა, იზოლირება მტკიცებულებებისა განისაზღვრება მხოლოდ პათი კავშირით ისევე უფრო მაღალი დონის ერთეულთან — საუბართან. საუბრის დონე გულისხმობს სოციალური ურთიერთგაცვლის მნიშვნელობით ფუნქციას. ეს არის ვაქტორი, რომელიც წარმოადგენს ჩვენს საწყის წერტილს პრავალი ლინგვისტური განმარტებისათვის. ენა არის ქცევის ნაწილი. იგი არ არის იზოლირებული არავერბალური ქმედებისაგან, ინტეგრირდება მასთან და იძენს მნიშვნელობას სოციალურ მდგომარეობაზე დაყრდნობით.

მორფემები და ფონემები სიტყვებში მოიცავს კიდევ შემდეგი დონის წყვილებს. გრამატიკული სტრუქტურის ყველაზე დაბალი დონის წყვილი - სიტყვის ძირი, როგორიცაა **berry** იქნება მარტივი წევრი წყვილისა — **blackberry**. იქმნება მორფემული კომპლექსი (აქ, შედგენილი ფესვი) სიტყვაში **blackberries**: 's' მრავლობითის ნიშანი კიდევ ერთი მარტივი მორფემა-აფიქსია. თითოეული ტიპის წყვილში, შესაძლოა იყოს უფრო პატარა (მინიმუმი) ან გრძელი სახეობები სპეციფიკური დონეებისა ზოგადი სახის დონის ფარგლებში.

ტაგემის 4 მახასიათებელი ნაწილობრივ დამოუკიდებელნი არიან და ამავე დროს ორმხრივად კავშირში არიან ერთმანეთთან ურთიერთგადაჯაჭვული კომპონენტებით და განმარტებებით. ზოგადად: ეს 4 კომპონენტი გვეხმარება პასუხი გავცეთ ყველასათვის ცნობილ კითხვებზე:

1) სად აქვს ადგილი უშუალო სტრუქტურულ

გარემოცვაში ამ კონკრეტულ ნაწილს?

2) რომელ ერთეულთა რიგი შეიძლება იყოს ნაწილი უფრო დიდი ერთეულისა იმავე ადგილზე?

3) რატომ არის ერთეულთა წყობის ნებისმიერი წევრი რელევანტური იმავე უშუალოდ მხედველობაში მყოფი სტრუქტურის სხვა პოზიციის ერთეულთა რიგისა.

4) როგორ ახერხებს რეფერენციის განზოგადებული ჩარჩო, იერარქიის ამ ან სხვა დონეზე, ასახოს ან აკონტროლოს ცალკეულ ნაწილთა შეკავშირება.

1) სტრუქტურული პოზიცია:

პაიკი გეთავაზობს 4- ნაწილიან დიაგრამას

1) პოზიციის სად?	2) კლას/ეპი რა? (ერთეულები ნაწილები) პოზიციის (ერთიანი სტრუქტურის) შესატყვისად ჩანაცვლებად ერთეულთა. ზოგადი რიგი.
ერთ მთელში ნაწილის სპეციფიკური ადგილი	ნაწილაკის მახასიათებელი
ტალღის მახასიათებელი ბირთული და ზღვრულიკავშირით(მიმართებით)	ნაწილაკის მახასიათებელი
სინტაგმატური კავშირები	პარადიგმატური კავშირები
3) როლი	4) კომპოზიცია
რატომ? (რელევანტურობა)	როგორ ხდება სხვა ერთეულთან შეკავშირება
ერთი რიგის სპეციფიკური ფუნქცია სხვებთან მიმართებაში, ერთი მთელის შიგნით	იერარქიის ნებისმიერი დონიდან აღებული მასალების ზოგადი მონაცემები, რომლებიც კონტროლდება ან რომლებიც აკონტროლებენ შესასწავლ საკითხს.
ბაჟევიორული მნიშვნელობა	ველის მახასიათებელი, სისტემური სტრუქტურა
პრაგმატული კავშირი	ჩარჩო კავშირები

ერთეული გრამატიკული სტრუქტურები ხასიათდება ნაწილებით, რომლებიც შეადგენენ გარკვეულ მთლიანობას, რომელიც თავის მხრივ წარმოადგენს კიდევ უფრო ვრცელი მთელის ნაწილს, რეალობას. მაგრამ იმისათვის, რომ ზოგადი არსი გახდეს ამოსაცნობი, როგორც ემიკურად, ისე ეტიკური ვარიაციით, (რაც მოიცავს ჩანაცვლებად ნაწილებს), ეს ნაწილები როგორმე დანახულ უნდა იყოს მუდმივი სტრუქტურული პოზიციის შიგნით არსებულ ერთეულებად.

პოზიციები (Slots) ხშირად განსხვავდება სტრუქტურასთან, როგორც ერთ მთლიანობასთან ბირთული და ზღვრული მიმართებებით. ამ კავშირებს ადგილი აქვს იერარქიის ნებისმიერ დონეზე. მაგ სიტყვაში 'skunks' ბირთვული ძირი არის 'skunk' (ფუძის მნიშვნელობით) და ზღვრული სუფიქსია--"s". იგივე შეიძლება ითქვას წინადადებების, აბზაცის, დიალოგის დონეზე (იერარქიის სხვა საფეხურებზე).

2) ჩანაცვლებადი კლასი: გრამატიკულ სტრუქტურაში შესაძლოა ჩავანაცვლოთ სხვადასხვა ლექსიკური ნაწილიდან ერთი მეორეთი პროპორციაზე გავლენის მოხდენის გარეშე (ზოგადი და არა ლექსიკურად სპეციფიკური კავშირი) ერთეულის სხვადასხვა ნაწილებს შორის. ასე მაგალითად, ნაცვლად 'The skunk lent its X to Y', შესაძლოა მოვისმინოთ 'The man lent presence to the occasion' ან 'A big boy whom I used to know lent his top to a friend' ან, 'The skunk, the man and a big boy whom I used to know' განიხილება როგორც წევრები ფრაზული, სახელადი ჩანაცვლებადი ჯგუფისა და შესაბამისად, განთავსდებიან ქვემდებარის პოზიციაში.

3) როლი: ერთი და იმავე კლასის როლი შესაძლოა სრულად განსხვავდებოდეს ერთი წინადადებიდან მეორეთი შეცვლისას თუ კი ვიტყვი: 'I smelled the skunk' სიტყვის 'skunk' როლი აბსოლუტურად განსხვავებულია შემდეგი წინადადებებისაგან – 'The skunk smelled me'. ეინ რას აკეთებს? მაგრამ ენებითი გვარის წინადადებაში 'I am smelled by skunk' მე არ ვასრულებ მოქმედებას, თუმცა მე ვარ წინადადების ქვემდებარე სწორედ ასეთი ფაქტი განსაზღვრავს ძველთაგანვე ცნობილ განსხვავებას გრამატიკული ურთიერთობების ფორმასა და ფუნქციას შორის. კონკრეტულად, პაიკი ხაზგასმით აღნიშნავდა ტაგმემიკური თეორიის თავის პირველივე გამოცემაში (Pike 1967 a; 1st ed, 1954: sec. 67) ^ რომ არსებობდა არა მხოლოდ ერთი ქვემდებარული ტაგმემა (მაშინ grameme-ად წოდებული, მაგრამ tagmeme II გამოცემაში 1967 a) არამედ სხვადასხვა ქვემდებარულ ტაგმემათა რიგი, რომლებიც ერთმანეთისაგან განსხვავდებოდნენ როლის მნიშვნელობით. ასე, რომ არსებობდა ქვემდებარე როგორც მოქმედი (subject-as-actor) ცალკე, განსხვავებით ტაგმემისაგან ქვემდებარე, როგორც მიზანი (subject-as-goal) (სადაც 'goal' არის ბლუმფლდისეული ტერმინი, რომელიც იდენტურია ტერმინისა 'undergoer' პაიკთან (Pike 1977) ან სიტყვისა 'Patient'-ფილმორის შრომაში (Fillmore 1969).

არსებობს ასევე ეტიკური სხვადასხვაობა ასეთი როლების მნიშვნელობაში, მაშინ, როცა ნარჩუნდება იმავე სახის გრამატიკული ფორმალური პროპორცია ლექსიკურ ნაწილთა ჩანაცვლებამ შესაძლოა შეცვალოს

შეტყობინებითი კავშირი ნაწილებს შორის. მაგ: წინადადებაში **'I killed the stinking skunk to get out from under the house'**, მე ვარ მოხალისე შემსრულებელი: მაგრამ წინადადებაში – **'I smelled that intolerable unavoidable odor'**, მე ვარ იძულებითი შემსრულებელი. ემიკურიდან ეტიკური როლის მნიშვნელობათა განსხვავების ამ კუთხით შესწავლა მკვეთრად მიჯნავს პაიკს და პაიკის მიდგომას ამავე საკითხისადმი არსებული განსხვავებული მოსაზრებებისაგან.

4) ჩარჩო და კონტროლი, კოჰეზია: სიტყვები ერთ გაბმულ მთლიანობად, ან საუბრის სტრუქტურათა ნაწილები უნდა იყოს შინაგან სისტემურ თანხმობაში. მაგ: **/Skunks are mild, beautiful and pleasant unless frightened or disturbed/** განსხვავდება წინადადებისაგან **/that skunk is lifting/**. და ეს უკანასკნელი არის სიგნალი, რომ იგი ღიზიანდება. ფონური ჩარჩო-მიმართება მოიცავს რიცხვს და ეს გამოიხატება შეთანხმებებში: **"Skunks are"** და **'That skunk is'**, სადაც სიტყვები **'is'**, **'are'** კონტროლდება განსხვავებით რიცხვში **'skunk/skunks'** ამასთან, ნაცვალსახელი **'it'** არჩეულია იმიტომ, რომ ცხოველთა სახელები, ჩვეულებრივ ნეიტრალური ნაცვალსახელით მოიხსენიება და ასევე ახლანდელი დრო **'are/is'** კონტროლდება რეფერენციის გრამატიკული ჩარჩოთი. თხრობითი სტილის ამ დროს გამოყენება მიუთითებს მეტ-ნაკლებად მუდმივ მახასიათებლებზე (როცა მთქმელი საუბრობს ახლანდელ სიტუაციაზე).

კონტრასტი მოცემულ 4 მახასიათებელს (პოზიცია, კლასი, როლი და კოჰეზია) შორის შესაძლოა ასევე დაეუკავშიროთ ლინგვისტებისათვის ცნობილ სხვა

ტერმინებს:

1) სინტაგმატურ მიმართებას ნაწილთა თანმიმდევრობისა უფრო ვრცელ მთელთან;

2) პარადიგმატულ კლასს, შესატყვის ჩანაცვლებად ნაწილებს;

3) პრაგმატულ რელევანტურობას ამ სახის ერთეულის ბიპევიორულ ფუნქციასთან;

4) ერთეულთა შეთანხმებას.

ეფექტური მუშაობისათვის, უნდა შევძლოთ ზოგად იდეებს შევუსაბამოთ კონკრეტული დეტალები. თუმცა, როცა დეტალი თავისთავად უზარმაზარია თავისი მრავალფეროვნებით, მისი წარმოდგენის მექანიზმიც კომპლექსურია. ძალიან მარტივ თეორიაში შესაძლოა გამოჩენილი იყოს გადამწყვეტი ბიპევიორული დეტალები.

მათემატიკა ჩაწერის სისტემის გარეშე ნაკლებ გამოსადეგი იქნება ვიდრე ამ სისტემით. რომაული რიცხვითი სახელების შეცვლა არაბულით იწვევს გამრავლების პრაქტიკის განსხვებას. პრაქტიკა, ისევე როგორც თეორია ცვლის სამყაროს. რა სახის ჩაწერის სისტემა შესაძლოა მოგვცხმაროს იმაში, რომ გადავერთოთ ენის როგორც ცალკე მდგომი წინადადებისაგან შემდგარი სისტემის ხედვიდან იმ მიდგომაზე, რომ ყველა ერთეული აღიქმება რელევანტურად მხოლოდ კონტექსტთან მიმართებაში. თავად ენაც კი, როგორც ერთი მთლიანობა არ შეიძლება განვაცალკევოთ როგორც ცალკე მეცნიერება. არ შეიძლება იგი მთლიანად გამოვეყოთ კულტურისაგან და განვიხილოთ როგორც მის მიღმა მდგომი.

მოცემული თეორიის განხილვის თითქმის ყოველ საფეხურზე ვრწმუნდებით, რომ ანთროპოცენტრისტული და შესაბამისად, კულტუროცენტრისტული ტენდენცია თუ ექსპლიციტურად არა, იმპლიციტურად მაინც რეალიზებულია პაიკის ტაგმემიკურ თეორიაში.

პაიკი ახდენს ერთი სახის ტაგმემის სისტემურ ჩაწერას თავის დიაგრამაში, სადაც საუბრის როგორც გრამატიკული იერარქიული სტრუქტურის ნაწილის განხილვა ხდება ძველი კლასიკური დიაგრამით -- ხისებრი სტრუქტურით (tree-structure), მაგრამ მისი ნაწილების 4 ტაგმემიკურ მახასიათებლად დახარისხებით.

ხისებრი დიაგრამა ანაწევრებს საუბრის თანმიმდევრობას უშუალო შემადგენლებად. იგი თავიდანვე მიუთითებს, რომ საუბრის ეს ნაწყვეტი ჩართულია უფრო დიდ კონტექსტში, რაც გამოსახულია დანაწევრებული ხაზით ზედა მარჯვენა მხარეს. ხის ძირში წარმოდგენილია თავად მიმდინარე საუბარი, რაც თავის მხრივ A-დან D-მდე კატეგორიებად არის დაყოფილი. წვეროსთან პირველი ხაზის ქვედა მარცხენა ბოლოზე მოცემულია ციფრი (2), რომელიც მიესადაგება 4 მახასიათებლიდან მეორე ჯგუფს-კლასს; ამ წერტილზე კლასის სახელწოდება გახლავთ საუბარი, რაც მოიცავს მთელი წინადადების ხერხემალს A-დან D-მდე. და ზუსტად მის ქვეშ, ფრჩხილებში მოცემულია მისი დამოკიდებულება არსებულ მასალასთან ან ლინგვისტურ სოციალურ სისტემასთან, კოჰეზიის ჯგუფიდან (4). ეს თანმიმდევრობა შემდგომ იყოფა ორ ტაგმემად რომელთაც მიეყავართ მარჯვენა და მარცხენა ტოტებამდე. მარცხენა ტოტი აღნიშნულია ზემოდან I ჯგუფისათვის როგორც ბირთვი,

ქვემოთ იგივე ხაზი მესამე ჯგუფისათვის, რომელსაც ეკისრება საუბრის ინიციატორის როლი; კითხვითი წინადადება მოიცავს II უჯრედს (ჯგუფის შევსებას იმავე ტოტის ქვედა ბოლოზე). მარჯვენა ტოტი სახელდებულია, როგორც ზღვრული ან პასუხი წარმოდგენილი აბზაცის საშუალებით, რომელშიც დრო და პირადი მიმართება კონტროლირდება კოჰეზიით.

თავის მხრივ პარაგრაფი B-D იყოფა ბირთვად და ორ ზღვრულ ნაწილად, რომელიც არის საუბრის თემა, პირობითი შეთავსება და შედეგი გამოხატულია გარდამავალი რთული წინადადებებით (B) ბიტრანზიტული მეტყველების ნაწილი (C), რომელიც აქ იმავდროულად არის წინადადება, და გარდაუვალი დამოკიდებული წინადადება (D). რთული წინადადება (B) იყოფა ორ ნაწილად Ba და Bb; და ვნებითი გარდამავალი წინადადების ძირი (Bbiiiv) იყოფა ქვემდებარედ, შემასმენელად და განსაზღვრებად. ადგილის სიმცირის გამო შემდგომი დაყოფის ასახვა დიაგრამაზე არ ხდება.

ასეთ ნახაზში მრავალი დეტალია წარმოდგენილი. მიუხედავად ამისა, ერთი არსებითი სიცარიელე მას მაინც ახასიათებს. იგი გვაწვდის მხოლოდ ერთი კონკრეტული საუბრის, წინადადების ან ფრაზის (მოცემულ დროში) სტრუქტურას. იგი არ გვიჩვენებს, რომ მოცემული მაგალითები უფრო ვრცელი მიმდინარე ნიმუშის ნაწილია, რომელთა არჩევითობის საგანი მოიცავს გაცილებით მეტ არჩევით ტაგმემას.

ნახაზში 1.6. პაიკი აღნიშნული სიცარიელის შესავსებად გთავაზობს უფრო ზოგადი ფორმულის ერთ ნიმუშს. მოცემული ფორმულა წარმოადგენს ამ ნიმუშზე

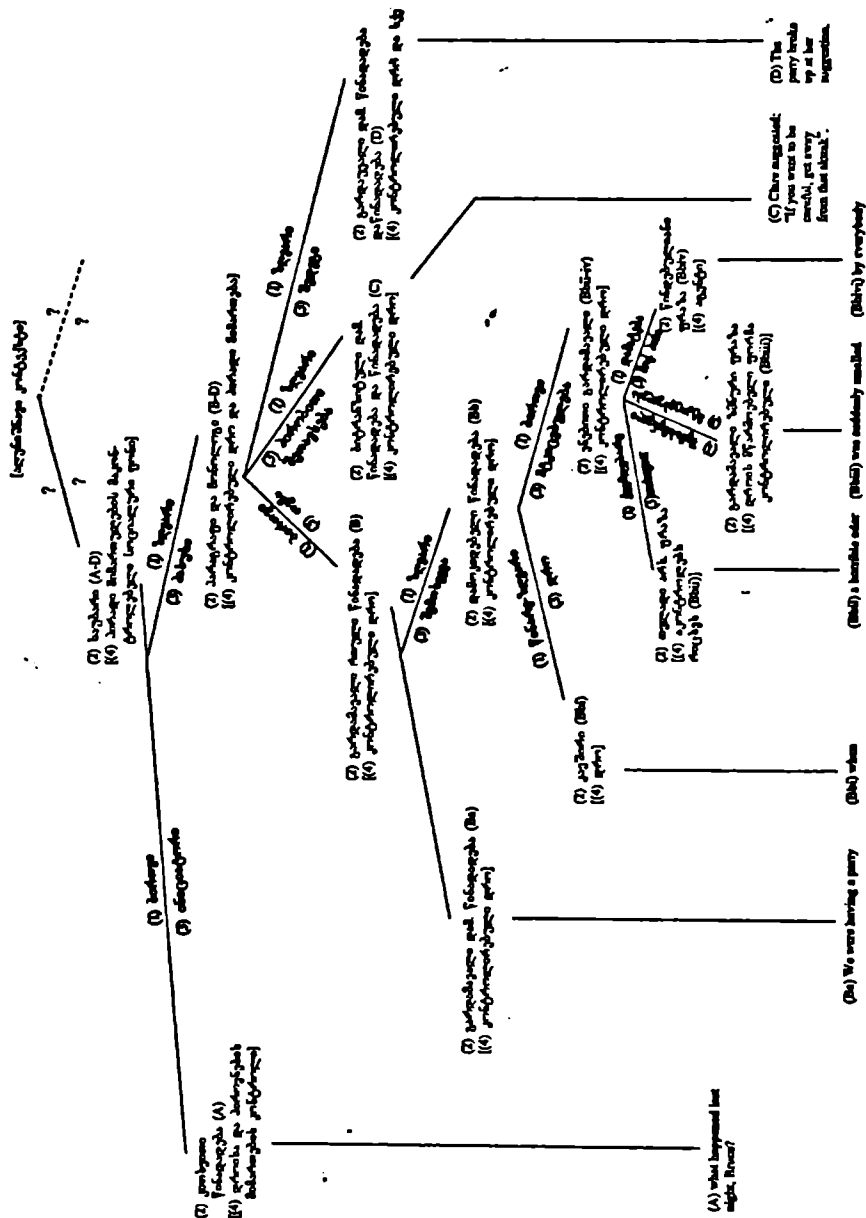
დაშენებულ პოტენციურ შესაძლებლობათა დიდ ოდენობას. ამასთან იგი თანადროულად წარმოადგენს ყოველ მათგანს.

ინგლისური დამოუკიდებელი მტკიცებითი ბიტრანზიტული წინადადება არის არჩეული წარმოდგენილ ნახაზში, მაგრამ დაყვანილია მის ძირეულ ფორმამდე (გამოტოვებულია გარემოებები) და წარმოდგენილია აბრივიატურული სახელით. მოცემულია 4 სეგმენტი, რომელთაგან სამი სავალდებულოა (ქვემდებარე, შემასმენელი, დამატება) და ერთი არჩევითი (ირიბი დამატება) მახასიათებელი ფორმულა გასდევს თანაბარ ნიშანს, შემდეგ მოცემულია თითოეული ტაგმემა, პირველად მითითებულია მისი ჩვეულებრივ საჭირო არსებობა (რაც ნაჩვენებია + ნიშნით, თუმცა ტაგმემა შესაძლოა გამოტოვებულ იყოს სპეციალურ კონტექსტში, სადაც კონტექსტი ნათელია ან მოცემულია მისი არჩევითობის შემთხვევა (ნაჩვენებია ± ნიშნით). შემდეგ მოდის მახასიათებლის 'პოზიციის' აბრივიატურა (ქვემდებარე, შემასმენელი, დამატება), რასაც მოსდევს როლის მახასიათებელი ტირის შემდეგ (შემსრულებელი, გამონათქვამი, მიზანი, თვალთახედვა). ორწერტილის შემდეგ 'პოზიციის' შემესებთა კლასია მითითებული (მაგალითად: არსებითი სახელის ფრაზა, მტკიცებითი ზმნური ფრაზა, არსებითი სახელის ფრაზა "to" ან სხვა შედარებითი ნაწილაკით). ამ კონკრეტულ აბრივიატურაში კოჰეზიის მახასიათებელი არ არის მოცემული.

მონაცემები ისეთი რთულია, რომ სხვადასხვა მეცნიერები დიდ ყურადღებას უთმობდნენ განსხვავებულ სელექციას მონაცემებიდან, სხვადასხვა შედეგობრივი ფორმულებით. მაგალითად ბლუმფილდი იყენებდა წინადადების ძირის ტაგმემის როლს წინადადების

კატეგორიზაციისათვის. მაგალითად: მისი ტერმინები: 'actor', 'action', 'goal' (ან 'undergoer') (Bloomfield 1933: 267). შეესაბამება ტაგმემიციისტების ტერმინებს: 'actor', 'statement' და 'undergoer' გარდამავალ ფუძე წინადადებაში. ი. ესპერსენტან (1937) მეორეს მხრივ, სახელწოდებები უფრო ჰგავდა პაიკის 'პოზიციის' ტერმინებს (ქვემდებარე-შემასმენელი-დამატება). ფრიზი (Fries 1952:76-86) ირჩევდა არსებითისა და ზმნის მსგავს სიტყვათა ჯგუფებს. მაგრამ აღნიშნავდა მათ ციფრებით 1 და 2. პაიკის მიხედვით, კოჰეზიის ჯგუფზე დაფუძნებული ჩაწერის სისტემა შესაძლოა ასევე ყოფილიყო გამოგონებული, თუმცა თავად მეცნიერი ვერ იხსენებს მსგავს შემთხვევას. შესაძლოა ვინმემ ექსპერიმენტის სახით, იგივე ფუძე წინადადება რიცხვთან კავშირით, განიხილოს როგორც მაკონტროლებელი ერთეული, კონტროლირებული ერთეული და არაკონტროლირებადი ქვემდებარე-შემასმენელ-დამატებასთან მიმართებაში.

მაგრამ ზოგიერთ შემთხვევაში, გარდაუვალი მარცხი იქნება თუ დაიკარგება მარტივი მიმართება კონტექსტუალურ ერთეულთან. მაგალითად, როცა ნორმალური კავშირი როლისა კლასთან მხედველობაში არ მიიღება. მაგ: გადაპრანჭული ქალბატონი ეკითხება ახალგაზრდას რომელიც ცხვირს აქსუტუნებს: **"Little boy, do you have a handherchief?"**. ბიჭი პასუხობს: **"Yes, ma'am but I'm not allowed to lend it to anybody"**. ამ მაგალითში ქალბატონის როლი იყო დაუინებული ბრძანება, მაგრამ მისი დამოკიდებულება კლასთან აღმოჩნდა ნორმის მიღმა, რადგან იგი კითხვის დასმის ფორმით წარმოითქვა (კლასი). ბიჭმა მოახდინა ამ ბრძანების თხოვნად ინტერპრეტაცია. ქალის ხმის ტონალობა და ინტონაცია მიანიშნებდა მის ნორმის-მიღმა ინტენციაზე, მაგრამ ბიჭს გამოეპარა ეს სიგნალი.

ნახაზი 1.5. ტაგმემიკურად სახელდებულ ხისებრ დიაგრამას შეუძლია გვიჩვენოს გრამატიკული კონსტრუქციების როგორც ერთეულების (უშუალო შემადგენლების) თანმიმდევრული იერარქიული ჩართვა უფრო ვრცელ კონსტრუქციაში. (1) სახელწოდება „პოზიცია“ (Slot) „ხის ტოტზე“ გვიჩვენებს მის ჩართვას მაღალ ერთეულში მაგალითად, როგორც ბირთვი ან ზღვარი მისი ტალღური მახასიათებლებით. (2) ტოტის ქვემოთ ფუნქციის იარლიყი მიუთითებს მის როლზე მთელთან კავშირში; (3) გადაკვეთის წერტილზე კონსტრუქციის იარლიყი გვაძლევს სახელს იმ ნაწილისა, რომელიც ხდება საუბრის მომენტში და ავსებს მის მომცველ პოზიციას; (9) კონსტრუქციის იარლიყის გვერდით ზოგჯერ ფრჩხილებში მოცემული შემოთავაზება მიუთითებს მაკონტროლებელ ან კონტროლირებად მახასიათებლებზე სისტემის იერარქიის ერთსა და იმავე ან სხვადასხვა დონეზე სხვა ნაწილებთან მიმართებაში. სივრცის ნაკლებობის გამო აქ მხოლოდ ნაწყვეტია მოცემული რელევანტური იარლიყებისა და არსებითი სახელისა და ზმნის ფრაზები გამოტოვებულია ისევე როგორც წინადადებების უმეტესი დეტალები (Pike 1982:78).

- დამოუკიდებელი მტკიცებით ბიტრანზიტული ფუძე წინადადება

A.

(1) ქაშუღბარე	(2) საკუთარი არსებითი სახელის მუზე ქაშუღბარე ზეკალსაღი ცდადი სახელობითი ფრაზა	(3) გუმბამქელი	(2) გუმბამქელის ზანუჩი მტკიცებითი ფრაზა
+		+	
(2) ზოგადი პირი	(4) ქაშუღბარე აკონტროლებს გუმბამქელს რიცხეს სახელობითი კონტროლდება დისკურსით	(3) მტკიცებულება	(4) მტკიცებულების პიტრანზიტული ფრაზა თავისი არსებითი ორმხრივად მაკონტროლებელი და კონტროლირებადი ირმბი დამატებით და ზოგადი ქაშუღბარით, დამატებით. ქაშუღბარის რიცხით კონტროლირებადი რიცხით.
+			
(1) დამატება (ირმბი დამატება)	(2) უბი ნაწილად არსებითი ფრაზასთან დოკუმის ფრაზა დოკუმის სიტყვა	(1) დამატება	(2) სხვადასხვა ტიპის წინადადება ან დამატება წინადადება - მტკიცებითი, კონტროლი, სიტყვითი, ან სხვა ოვადი არსებითი ფრაზა ნაცალსახელი (და სხვა პირადი ფრაზა)
+		+	
(2) ირმბი დამატება	(4) დისკურსის გარემოცვით კონტროლირებადი სქესი და რიცხუ	-	(4) დისკურსით კონტროლირებადი სქესი და რიცხუ
-			

B. IndeDeclIBTCIRT = +S-A:NP+P+stz:DeclVP+Ad-U:CNP+AdScito NP

ნახაზი 1.6. წარმოგვიდგენს განსოგადებულ 4-უჯრედიან ტაგმემიკური ჩანაწერის სისტემას. სურათზე 'A' მოცემულია აღწერილობითი ტერმინები. 'B' შემთხვევაში ნაწილობრივი შინაარსია მოცემული, რაც აბრივიატურის გზით გვაწვდის სიმბოლოებს, როცა საკმარისია ნაყლები მონაცემების აღნუსხვა. ეს ფორმულა წარმოგვიდგენს ფუძე წინადადებას 'Bill gave the skunk to the garbage man' და 'Bill gave him the skunk', შემდგომი ვარიაციით, სადაც აღნიშნული წყობა შენარჩუნებულია (Pike 1982:82).

• ფონოლოგიური იერარქია

ჩვენ განვიხილეთ ერთეულთა გარკვეული მახასიათებლები ფონოლოგიურ იერარქიაში. ბგერები შესაძლოა ერთმანეთს შეერწყას შევიდნენ ველის სტრუქტურაში შესაძლოა ატარებდნენ შესაბამის ტონურ კონტრასტებს. მათი ადგილი სიტყვაში გაგებას ახდენს წარმოთქმის სირთულეებზე და მათი რაოდენობა და მოწყობა მარცვალთა სტრუქტურაზე. ამჯერად ჩვენი ყურადღების ცენტრში ექცევა თავად ფონოლოგიური იერარქია ნაცვლად მისი მახასიათებლების გამოყენებისა, ელემენტების ან პრინციპთა საილუსტრაციოდ. ჩვენ უკვე განვიხილეთ მასალის ნაწილი გრამატიკული ერთეულების კუთხით, მაგრამ ერთი და იგივე შემცველობა, იგივე წინადადება შესაძლოა განლაგდეს ფონოლოგიურ ერთეულებადაც. სწორედ ეს სეგმენტები მსგავსად გრამატიკულისა განაპირობებენ ენის სისტემის ანალიზს მკაფიო იერარქიების მიხედვით. თუმცა სიტყვა 'skunks' ერთმარცვლიანია მაგრამ ორი მორფემისგან შედგება (ფუძეს + სუფიქსი): 'horrible' სამი მარცვლისაგან შემდგარი ერთი მორფემაა (ერთი სიტყვა) შესაბამისად 'to be careful' არის მხოლოდ ერთი მახვილის ჯგუფი, მაგრამ იგი შეიცავს 3 სიტყვას 4 მარცვლით და 4 მორფემით.

წარმოთქმის კუთხით, არსებობს მკვეთრი განსხვავებები იერარქიაში ნაწილთა სხვადასხვა დონის ფუნქციებს შორის. როგორც გრამატიკაში დამოკიდებულ წინადადებას და მთავარ წინადადებას აქვთ გარკვეული სახის დამოუკიდებულება საუბრის ინიციატორობის კუთხით მისაღმების შემდეგ, ასევე არსებობს

ფონოლოგიური დამოუკიდებლობა, რაც უფრო მეტად უკავშირდება მარცვალს და მახვილის ჯგუფს, ვიდრე იზოლირებულ ბგერას (მაგ. K-) ან სხვა ასოთშეთანხმებებს, რომლებიც მარცვალზე ნაკლები მოცულობის არიან. შესაბამისად, უფრო მარტივია, უმეტეს ენებში ასწავლო წერა-კითხვის უცოდინრებსაც კი ფრაზა მარცვალთა მიხედვით, მაგრამ რთულია მოსთხოვო მათ ბგერების დანაწევრება.

პროფესიონალ ფონეტიკებსაც კი გარკვეული კონცენტრაცია სჭირდებათ რომ დაჰყონ ერთმანეთის მიმდევრობით წარმოთქმული ბგერები. ასე, რომ ეს დამოუკიდებელი მახასიათებელი მნიშვნელოვანია. მარცვალთა სისტემით წერა ისტორიულად სხვადასხვა დროს იქნა გამოგონილი, მაგრამ თითქმის ყველა ანბანს, ოდესმე გამოგონილს შესაძლოა ჰქონდეს გარკვეული სახის შორეული ნასესხობანი იმ ისტორიულ შემთხვევასთან, რომელსაც ადგილი ჰქონდა შუა აღმოსავლეთში, როდესაც მოხდა ანბანის ზოგიერთი ნიშნის აბსტრაქცია (თავიდან მხოლოდ თანხმოვნების) ეგვიპტური იეროგლიფებიდან. თავიდან ეს ნიშნები უბრალოდ სიტყვათა სურათები იყო, რომელთაგან ზოგიერთი მოგვიანებით გავრცელდა გამოყენებაში რომ წარმოედგინათ ნებისმიერი მარცვალი, რომელთა საწყისი თანხმოვანი იყო.

ფონოლოგიაში ერთეულთა იერარქიას დიდი მნიშვნელობა ენიჭება ადამიანის ქცევის გაგებისათვის.

მინიმალური (ყველაზე მოკლე) ფონოლოგიური სეგმენტი, რომელიც აკმაყოფილებს ყველა მოთხოვნას, რომ ცალკე ერთეულად გამოვეყოთ სხეებისგან

განსხვავებული შემადგენლობით არის ფონემა.

უნდა აღინიშნოს, რომ ასეთი რელევანტური ბგერა არის **emic** ერთეული და არა **etic**. არსებობს ფონეტიკური ვარიანტები თითოეული ასეთი ფონემური ერთეულისთვის, რაც ეყრდნობა იმ გარემოს, რომელშიც ფონემა წარმოითქმება (მაგალითად: 'n' მცირედ განსხვავდება ბგერის 'u' წინ ან შემდეგ პოზიციაში **sun/numb**. ასეთივე მცირე განსხვავება შეინიშნება სხვადასხვა ხმოვნების წინ 'n' ბგერის წარმოთქმისას: **nymb, nymph, neck, noose, nap, know**). მანქანური ჩაწერა ავლენს ასეთ ნიუანსურ განსხვავებებს, მაგრამ ჩვეულებრივი მოსაუბრე – არაფონეტიკისტი ვერ შენიშნავს ასეთ დეტალებს, კიდევ რომ გაიგოს უცხო აქცენტი (ნორმიდან გადახვევა) ვერბალურად ვერ ახსნის მათ არსებობას.

პაიკი აღნიშნავს, რომ ეს იყო სპეციფიკურად მისი აკადემიური მემკვიდრეობა ვერბალიზირებული ცოდნისა წინამორბედი მეცნიერებისაგან და ამ ცოდნას დამატებული მისივე გამოყენება ენების ანალიზის დროს არსებული მეცნიერული მიდგომისა, რამაც დაანახა პაიკს, რომ შედარებითი სიტუაციები არსებობს ყველა სახის ადამიანურ ქცევაში. მან განავრცო ტერმინები **phonemic** და **phonetic** მთელს ქცევაზე და ამოაგდო **phon** (მნიშვნელობით '**pronunciation**') და გამოიყენა მხოლოდ მათი დაბოლოებები '**emic**' და '**etic**'. ტაგმემა არის ერთ-ერთი ასეთი ერთეული, სადაც შინაარსი (და არა ტერმინი) განვითარდა პასუხად პაიკის კითხვაზე: არსებობს გრამატიკული "ფონემა" რომელსაც ექნება მსგავსი მახასიათებლები კონტრასტის, ვარიაციის და რელევანტური დისტრიბუციისა?

ჩვენ ვნახეთ, რომ ბგერების მხოლოდ როგორც იზოლირებული ერთეულების ადქმა არ არის ადეკვატური. ზოგჯერ ისინი უნდა შევისწავლოთ როგორც ერთმანეთში შერწყმადი, ურთიერთგადამკვეთი ტალღები და ისინი უნდა დავინახოთ როგორც კონტრასტული სისტემისა და ველის ერთეულები. ამ ნაწილში განვიხილავთ პაიკისეულ ილუსტრირებას, რომელიც გვიჩვენებს, რომ ინგლისურ ენაში შესაძლებელია ინტონაციის არჩევანი მსგავს 4 ტიპად ანუ ინტონაციური მიმართებითი დონეებით.

აღსანიშნავია, რომ პაიკის აზრით, პოეტებს ნება უნდა მიეცეთ თქვან რასაც ფიქრობენ და გრძნობენ. ამასთან დაკავშირებით ბევრ სწავლულს განსხვავებული აზრი აქვს. მნიშვნელობის ნაწილი და ხშირად მნიშვნელოვანი ნაწილიც ადამიანის მიერ წარმოთქმული სიტყვის ან ფრაზის ინტონაციაზეა დამოკიდებული, მაგალითად: ფრაზა **"That brain of his is magnificent"** სხვადასხვაგვარად აღიქმება ინტონაციური ცვლილების მიხედვით. ასეთი განსხვავებები მნიშვნელოვანია პოეტისათვის: საკამათო თემა სწორედ აქ იკვეთება, რადგან მნიშვნელობა გარკვეულწილად ინტონაციით გადმოიცემა.

პოეტებს უფლება უნდა ჰქონდეთ თავიანთ ლექსებში მიუთითონ ინტონაციის ნიშნები, ხმის ხარისხი და ა.შ. და დაავალონ მასწავლებლებს და დრამის მესვეურებს ავტორის მითითების მიხედვით ასწავლონ ლექსები ან შეასრულონ პიესის კონკრეტული ნაწილები სცენაზე. თუმცა, ზოგი თვლის, რომ ამ ინტერპრეტაციის უფლება მკითხველს უნდა რჩებოდეს.

თვით პაიკმა რამოდენიმე ლექსი დაწერა ასეთი მითითებით.

1. პოზიცია (Slot)

2. კლასი (Class)

1. გარითმულ ლექსში პოეტური სტროფის დასასრული
2. სიტყვები, რომელიც ბოლოვდება მარცვლების გარკვეული რიგით

3. როლი (Role)

4. კოჰეზია (Cohesion)

3. სემანტიკური კავშირებისადმი ყურადღების მინიჭების ფუნქციით (ელეგანტურ პოეზიაში), რასაც სხვა შემთხვევაში არ მიექცეოდა ყურადღება. 4. ფორმათა შეთახმების კონტროლი. მაგ: (h)ills with (m)ills; un (tr)ue with (y) ou

ფონოლოგიურ კონტექსტში მოცემული ერთეული არის ტაგმემა, რომელშიც წარმოთქმა ერთეუბა. აღნიშნული 4 მახასიათებელი აქ ჩნდება ხაზოვანი ერთეულის დონეზე, რითმით დაკავშირებულ სიტყვებისა და სტრიქონების რიგში.

▪ რეფერენციული იერარქიის დონეები

გრამატიკულ იერარქიაში პაიკი მკვეთრად განასხვავებს გარკვეული სახის შემოთავაზებას (დამ. წინადადების ან წინადადების ფორმაში) და სიტყვის აღნიშვნას (მაგალითად: არს. სახელი აღნიშნავს საგანს,

პიროვნებას ან საკითხს და ასევე მტკიცებულება მიჩნეულ იქნა შედარებით უფრო დამოუკიდებელ და ტერმინი უფრო დამოკიდებულ ფენომენად. ფონოლოგიურ იერარქიაში მეტი დამოუკიდებლობა მიენიჭა მარცვალს ფონემასთან შედარებით ანალოგიური გზით. რეფერენციულ იერარქიაში, მეტ დამოუკიდებლობას ვანიჭებთ მოვლენის შესახებ მონათხრობს, ვიდრე რაიმეს სახელს. ასე რომ პიროვნება სახელად **Socrates** განიხილება, როგორც უფრო დაბალი იერარქიული დონე, ვიდრე მოქმედება მოცემული წინადადებაში. **"Socrates drank himself to death"** ალწერილი მოვლენა განიხილება უფრო მაღალი რანგის ფენომენად, ვიდრე საგნები ჩართული ამ მოვლენის მსვლელობაში და მოყვანილი მასთან მიმართებაში.

სხვა განსხვავებებთან ერთად არსებობს ძირეული განსხვავება გრამატიკულ და რეფერენციულ ერთეულებს შორის. ლექსიკური ელემენტი **Socrates** უნდა დარჩეს არსებით სახელად ყველა შემთხვევაში, მაგრამ როგორც იმავდროულად სახელად რეფერენციულ ელემენტს, მას აქვს უნარი იმისა, რომ შეიცვალოს პერეფრაზით რეფერენციული იდენტურობის დაკარგვის გარეშე, კიდევ რომ აღარ იყოს არსებითი სახელი. მაგ: პიროვნებაზე საუბრისას შესაძლოა ამ შემთხვევაში ითქვას, **You Know who I mean**, ან **the great Socrates**, ან **he**. მიაქციეთ ყურადღება, რომ ეს ინტენცია აღიქმება მსმენელის (ან მკითხველის) მიერ თუკი სპეციფიკური კონტექსტი განსაზღვრავს მას და საშუალებას აძლევს მონაწილეებს (მთქმელს და მსმენელს) გაუგონ ერთმანეთს, რომ ერთსა და იმავე პიროვნებაზეა საუბარი, ეს არის მათი **emic**-ური განსჯა იდენტურობისა და არა კონტექსტის მიღმა დარჩენილი

გარეშე პირისა.

თავად ის ფაქტი, რომ რეფერენციული იერარქიით ერთეულის პერეფრაზირება შესაძლებელია უამრავ განსხვავებულ გრამატიკულ ფორმად მთავარი დასტურია იმისა, რომ რეფერენციისა და გრამატიკული იერარქიები ერთი და იგივე არ არის, რადგან ხშირად ისინი არაიზომორფულია. მათი ფორმები ხშირად განსხვავებულია (თუმცა მათ ზოგიერთ გამოვლინებაში აუცილებლად ჰომოფონური განსხვავება იმაში მდგომარეობს, რომ **emic** —ურად ერთი და იგივე მიმართებითი ელემენტი შესაძლოა გამოისახოს სხვადასხვა გრამატიკული ფორმით).

მეორეს მხრივ, არსებობს პარალელი: როგორც გრამატიკაში შესაძლოა იყოს დაწყვილებული დონეები სიტყვისა და ფრაზის, ასევე იდენტურობის რეფერენციულ დონეს შესაძლოა ჰქონდეს/ჰყავდეს “ა” და “ბ” ჯგუფის კონკრეტული წევრი, რომელიც ეკუთვნის უფრო დიდ ჯგუფს ამ გეარისა. ასეთივე პარალელი შესაძლოა მოიძებნოს უფრო მაღალ დონეზეც, ორი „ცალკეული“ მოვლენა შესაძლოა ერთდროულად მიმდინარეობდეს, საბოლოოდ კი წარმოიქმნება ერთი მოვლენა. ბიჭი (თავისი წარსულით) ხვდება გოგონას (განსხვავებული ისტორიით), მათ შეუყვარდებათ ერთმანეთი, ქორწინდებიან და ცხოვრობენ ბედნიერად, (**they fall in love, marry and live happily ever after**). ასეთი შერწყმადი მოვლენის კომპლექსი განიხილება ასევე როგორც ერთეული ანალოგიური რთული წინადადებისა გრამატიკაში.

გრამატიკისა და ფონოლოგიის შესაბამისად, რეფერენციის დონეზეც გამოსადეგია სქემა პოზიცია, კლასი, როლი და კოჰეზია. მიზანი, მაგალითად ასახვას

ჰპოვებს როლის უჯრედში მოვლენის აღწერის დროს. რომელიც შესაძლოა შეივსოს ექსპლდრეტიურად მკვლევარის მიერ, ან უსიტყვოდ მშობლიურ ენაზე მოლაპარაკის მიერ. წმინდა ანალიზის მნიშვნელობის, მიზნის ან რელევანტურობის გათვალისწინების გარეშე ვერ გააკეთდება ისეთი ანალიზი, რომელიც დააკმაყოფილებს მათ, ვისაც სურვილი აქვთ გაიგონ “რა მოხდა”?

ასეთი როლი შესაძლოა იყოს გართულებული. რაიმე მოვლენას შესაძლოა ჰქონდეს მიზანი, რომელსაც მიეყვართ უფრო დიდ მიზანამდე, ან მოტივები შესაძლოა იყოს შერეული (ორმაგი) და პიროვნების როლი ამ შემთხვევაში განსხვავებულად წარმოჩინდება სხვადასხვა დამკვირვებლის ინტერპრეტაციის მიხედვით. ასე, რომ რეფერენციულ რეალობაში ჩვენ განვიხილავთ სხვადასხვა დამკვირვებლის ქმედებას ცალ-ცალკე, რადგან მათი მიზნები განსხვავებულია.

აღწერილი მოვლენა შესაძლოა შევიდეს ზღვრულ პოზიციაში, ქმედებათა იმ როლში, რომელსაც მიეყვართ დამაგვირგვინებელ, ბირთვულ მოვლენამდე. საკითხი, რომელიც ავსებს აღწერის ამ პოზიციას, არის ერთი წვერი პერფერაზების რიგისა, რომელიც ამოცნობადია მთქმელის მიერ, როგორც (ემიკურად) იგივე მისი მოსაზრებიდან და როგორც მისაღები ცვლა. მისთვის მისივე თხრობის ამ ადგილას ან მოცემული მონათხრობის სხვა ადგილებზე.

მაგრამ იმისთვის, რომ მოვლენა გონივრული და გასაგები გახდეს მსმენელისათვის უნდა არსებობდეს მსმენელის მოლოდინი, ისევე როგორც მთქმელის

მოლოდინი მსმენელთან მიმართებაში, რასაც განაპირობებს საუბრის გაბმულობის ხარისხი. მსმენელის მიერ ყოველგვარი ასეთი უწყვეტელობის კავშირის გარეშე (მაგალითად: რანაირი ხუმრობის განსაზღვრა) მსმენელმა შესაძლოა შეაფასოს მთქმელი გიჟად ან მატყუარად. აქ, რეფერენციის ჩარჩოსთან დაკავშირებული ჭეშმარიტება და სიყალბე პოულობს გამოხატვას აღწერილობაში. რეფერენციის თითოეულ დონეს გააჩნია საკუთარი ტაგმემები. მოვლენის მსგავსად, გვარის წევრიც შესაძლოა წარმოდგეს 4 უჯრედიან დიაგრამასთან: პოზიცია, კლასი, როლი და კოჰეზიასთან მიმართებაში.

პაიკი აღნიშნავს, რომ ადამიანი ცხოვრობს მიმართებით სივრცეში- დროითი რიგის მიმართების გადამკვეთ წარმოუთქმელ და იმპლიციტურ ჩარჩოებში, ლოგიკურ უწყვეტელობაში, სოციალურ სტრუქტურებში, ფსიქოლოგიურ ჩართვაში, რეალობასთან დაკავშირებულ რწმენით სისტემებში, საინტერესო მოვლენებში და ა.შ. არც ერთ ადამიანს არ შეუძლია სიტყვებით გადმოსცეს ყოველივე ამის შინაარსი დეტალურად. არჩევანი უნდა გაკეთდეს. თუ კი ვინმე საერთოდ დაიწყებს მსჯელობას ბალანსი უნდა დარჩეს ხელშეუხებელი, თუმცა იგი რჩება ძლიერ ძალად, საუბრის ძირითადი ნაწილის მაკონტროლებლად.

უფრო მეტიც, ნებისმიერ ენაში ან კულტურაში სამეტყველო პრეზენტაციის წყობა ნებისმიერ ამ ჩარჩო ტიპში მიჩნეული იქნება როგორც ნორმალური (ძირეული) წყობა, როცა იგი პირველად შეისწავლება ბავშვობაში ან ხშირად გამოიყენება უფრო მოგვიანებით. მაგრამ

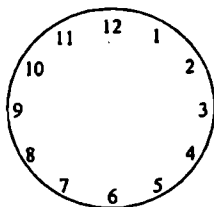
ნორმის - მიღმა ფორმები პრეზენტაციისა უნდა წარმოიშვას როცა მთქმელს აქვს რაიმე ექსპილციტური, ნაკლებ არსებითი, მიზეზი ძირეული საკითხის გაშუქებისათვის, რადგან ამ შემთხვევაში ეს კონკრეტული საკითხი უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე მისი ჩვეულებრივი ადგილი ჩარჩოს როგორც ერთი მთლიანობის იერარქიულ, მიმდევრობით თუ ცხრილულ სტრუქტურაში (Pike 1982:104).

ა.

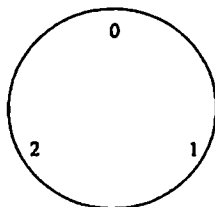
$$9 + 4 = 13$$

ბ.

$$9 + 4 = 1$$

გ.

$$2 + 2 = 1$$

ნახაზი 1.7. (შესაძლოა გამოვიყენოთ იმის საილუსტრაციოდ, რომ ნათქვამის ჭეშმარიტება ამ შემთხვევებში ემყარება არა გრამატიკული ფორმის სიზუსტეს, არამედ მის კავშირს იმ მიმართებით ჩარჩოსთან, რომელშიც იგი წარმოითქმება.

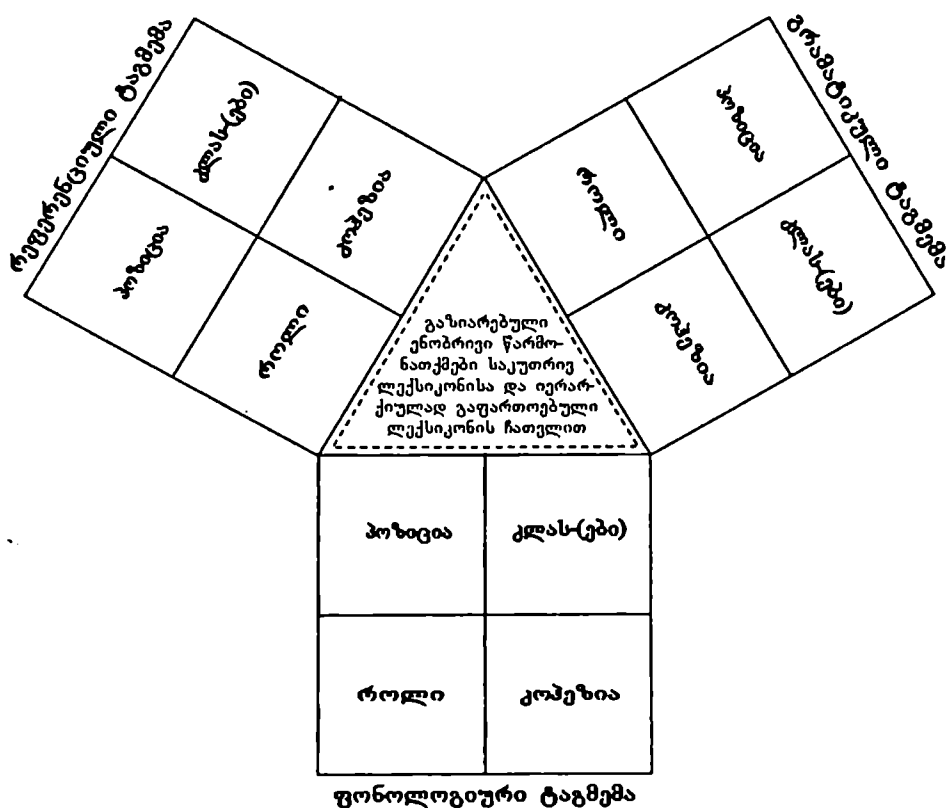
ჩარჩოსთან. ნათქვამი უნდა იყოს ფაქტობრივად სწორი, კიდევ რომ ცუდად იყოს წარმოდგენილი. მაგ: გრამატიკულად აბსოლუტურად გამართულია თუ ვიტყვით: **Plato drank the poison** ისევე როგორც, თუ ვიტყვით: **Socrates drank the poison**. მაგრამ პირველი შემთხვევა მცდარად აღიქმება ისტორიასთან ჩვენს წარმოდგენით მიმართებაში.

ურთიერთგაგება მთქმელსა და მსმენელს შორის შესაძლოა არ გაქრეს, როცა მათ მიერ სამყაროს აღქმის ეს ფორმები განსხვავებულია, მაგრამ შესაძლოა მოხდეს მაგალითად: იუმორის გაზიარება თუ კი მთქმელიც და მსმენელიც იცნობს ნათქვამში ჩართულ მიმართებით ჩარჩოებს.

თითოეული იერარქიის თითოეული დონის ყოველ ერთეულს გრამატიკულს, ფონოლოგიურს და რეფერენციულს გააჩნია ფიზიკური კომპონენტი. ტაგმემიკურ თეორიაში არ არსებობს სემანტიკური იერარქია განცალკავებით, აბსტრაქტულად მდგომი ყოველგვარი ფიზიკური მანიფესტაციისაგან. რეფერენციული იერარქია არ არის მხოლოდ სემანტიკური, არამედ იგი წარმოადგენს განსხვავებულ და ერთდროულ სტრუქტურირებას ერთი და იმავე შემადგენლობისა, რომელიც ასევე იგება გრამატიკული და ფონოლოგიური იერარქიების მიერ.

შინაარს - შემცველულობას, რომელსაც იზიარებს გრამატიკა, ფონოლოგია და რეფერენციული დონე ჩვენ უწოდებთ ლექსიკონს. მაგრამ ეს ტერმინი კიდევ უფრო მეტი მნიშვნელობის მატარებელია ამ კონტექსტში, ვიდრე უბრალოდ ლექსიკონის ჩამონათვალი. იგი მოიცავს კონკრეტულ, განსაკუთრებული წარმოთქმის ნაწილს, რომელიც ექცევა ყურადღების ცენტრში კონკრეტულ

შემთხვევაში, ეს არის ერთეული, რომელიც შეიცავს სულ მცირე ერთ მორფემას.

ნახაზი 1.8. ნათლად ასახავს ამ კონკრეტულ ფორმა – მნიშვნელობის მქონე ბიჰევიორულ კომპოზიტს და განიხილავს სამივე განზომილებას ერთმანეთთან კავშირში. რეფერენციის, გრამატიკის და ფონოლოგიის იერარქიების გამოყოფა არ ხდება თანაზიარი შინაარსისაგან.

ემიკური წარმოთქმა არის ბიჰევიორულად სრულმნიშვნელოვანი თანადროული კომბინაცია სამი სტრუქტურისა, რომლებიც იზიარებენ მომენტალურ ლექსიკურ მანიფესტაციას ლექსიკონის ჩათვლით, რაც ვრცელდება იერარქიულად ისე, რომ მოიცავს ლექსის წაკითხვას ან ლექციის პრეზენტაციას.

პოეზია, იუმორის მსგავსად იკვლევს კავშირებს ერთდროულ იერარქიებს შორის. იგი იყენებს ფონოლოგიას ყურადღების გასაძლიერებლად. პაიკი გეთავაზობს საკუთარ ლექსს, რომელშიც მიმართებითი კავშირები რითმის სახით არის წარმოდგენილი, ხოლო გრამატიკულ ფორმაზე გავლენას ახდენს წარმოდგენილი დისკურსის სტრუქტურა (დეპეშა, რომელშიც ამოღებულია მცირე მნიშვნელობის სიტყვები).

TELEGRAM

CAN YOU COME

NEED YOU HERE

FEELING QUEER

HOPING

GRAB A TRAIN

MAKE IT QUICK

I'LL GET SICK

WAITING (Pike 1982:116)

გრამატიკის კუთხით, მაგალითად, მივაქციოთ ყურადღება, რომ ზმნის **"need"** წინ არ არის მოცემული ქვემდებარე და დამხმარე ზმნა **'I am'** სიტყვის **'feeling'**. წინ. ასევე ნიშანდობლივია ბალანსი სიტყვებისა – (არსებითი ნიშანი პოეზიისათვის) - **hoping; waiting** როგორც გრამატიკული რითმის სახე. რაც შეეხება

ფონოლოგიურ ელემენტებს, აქ მხოლოდ რითმა როდია აღსანიშნავი ორივე კუპლეტის II და III, სტროფებს შორის (**here-queer; quick-sick**) ასევე მნიშვნელოვანია მიმართებით იმპლიკაციასთან კავშირი. (იმპლიკაცია: **Since you're not here, I feel queer; Unless you come quick, I'll get sick**) . დამატებით, მიმართებითი კუთხის მხრივ, საინტერესოა ასევე ორივე კუპლეტის I და II სტრიქონების ბალანსი, პარალელიზმი სიტყვებს შორის '**come**' და "**grab**" (I – ნახევრად ბრძანებაა, II – პირდაპირი ბრძანება, რაც გულისხმობს იმპლიციტურ ბრძანება-თხოვნას) შესაბამისად, ავადმყოფობის თემა უფრო სრულყოფილად ვითარდება II კუპლეტში.

ისეთი მონაცემების განხილვისას, რომლებიც ჩართულია მთლიანი ლექსის შეფასებაში (და არა მისი ცალკეული წინადადებებისა), მისი კონკრეტული, ფიზიკურად გამოხატული სიტყვები, წინადადებები, რითმები და არსებული გამოცდილება რელევანტურია მისი მნიშვნელობის, იმპლიკაციის, ავტორის ინტენციის და მკითხველის ინტერპრეტაციისა. ამას მიუყვართ ტაგმემიკურ თეორიასა და თავისი ემიკური განზოგადებით იმ თეორიების განსხვავებამდე, რომლებიც გეთავაზობენ კვაზი-მათემატიკურ აბსტრაქციებს წესებისა და სიმბოლური სისტემებისა კონკრეტულობისა და დამკვირებლის რელევანტურობის გარეშე. ეს განსხვავება ნათლად ჩანს, თუ დაუპირისპირებთ პაიკის შეხედულებას ჩომსკის ნათქვამს, რომლის მიხედვით სიმბოლოები მხოლოდ ექსპლიციტურად მოიცავს მისი ფილოსოფიურ და პროცედურულ ფოკუსს (Chomsky 1962: 129/ Chomsky 1966).

პაიკის შეხედულება უფრო ახლოა ფიზიკოსის მიდგომასთან, ვიდრე მათემატიკოსის ან ლოგიკოსის ა. წმინდად ფორმალური ასპექტი ლექსისა- ან ენის სხვა რომელიმე მანიფესტაციისა არ აკმაყოფილებს მეცნიერის ინტერესებს. პაიკი ეძებს ყურადღების ბალანსს ფორმას (ფიზიკური და სისტემური კავშირების და კონტექსტის ჩათვლით) და მნიშვნელობას (ბიჰევიორულ გავლენის ჩათვლით სამივე იერარქიაზე შორის).

ტაგმემიკური თეორია ამტკიცებს, რომ ენა მოიცავს და შედგება ემიკური ფორმა-მნიშვნელობის მქონე კომპოზიტებისაგან.

არც ერთი ერთეული რელევანტური ადამიანისა არ არსებობს კონტექსტის გადამკვეთ ტიპების სისტემასთან კავშირის გარეშე. ერთეულები არსებობენ-განზომილების ვრცელ მატრიცაში და კვეთენ კავშირებს, რომლებშიც კონკრეტული ერთეული ვრცელდება და მოიცავენ მთელს სამყაროს ჩვენი მიმართების კოგნიტურ ჩარჩოსთან.

აქედან გამომდინარე, შეგვიძლია განვაცხადოთ, რომ ერთეული კონტექსტში შესაძლოა იყოს მიგნებული იერარქიის ნებისმიერ დონეზე. არც ერთი იერარქია არ არსებობს ერთმანეთთან მიმართების გარეშე. თეორიას უნდა შეეძლოს აღწერა ინტერაქციის ნებისმიერი ვარიაციისა, აქ იკვეთება თეორიის დამაგვირგვინებელი დასკვნა, პირად ინტერაქციას ენიჭება პრიორიტეტი აბსტრაქციების ან საგნების იდენტიფიკაციასთან მიმართებაში. ესენი არიან პიროვნებები, რომლებიც აღიქვამენ, წარმოადგენენ და ხვდებიან კავშირებს. ეს არის პიროვნება, რომელიც საუბრობს ამ შინაარსებზე, მაგრამ პიროვნებებს გააჩნიათ შეზღუდვები. ამიტომ უნდა

ქმონდეთ იერარქიები და იერარქია, გარდამავალი სხვა იერარქიაში. მხოლოდ მაშინ შეძლებენ ისინი გამოიძახონ საჭირო კომპლექსურობა მათი გამოცდილებისა.

დესკრიფციული ლინგვისტიკის ეს მიმართულება ერთდროულად ფილოსოფიაც არის და სამყაროს ხედვაც. მისი მთავარი ინტერესი მდგომარეობს იმაში, რომ ფენომენი შემოდის ინდივიდუალური ფორმებით მსგავსად ადამიანის თითის ანაბეჭდებისა ან ერთი და იმავე ხის ფოთლებისა, რომლებიც იდენტურნი არასდროს არიან და მაინც ისინი იზიარებენ იმდენ ძირეულ მსგავსებას, რომ საჭიროა მათი თანაკლასიფიცირება. შესაბამისად, ინდივიდუალური მანიფესტაციების გამოვლენა ხდება etic-დონეზე (ტერმინი ნასესხები ფონეტიკიდან) თეორიის ძირითადი ინიციატორი გახლავთ კ. ლ. პაიკი, მაგრამ რამდენიმე მნიშვნელოვანმა ამერიკელმა და უცხოელმა სწავლულებმა თავიანთი უტყუარი წვლილი შეიტანეს ამ სფეროში ჩატარებული ღირებული კვლევებით.

ამრიგად, ტაგმემიკა განიხილავს ენას სამი კომპონენტის მქონედ: ველი, ტალღა და ნაწილი; ამსგავსებს რა ლინგვისტიკას ფიზიკას. (1927 წ. ფიზიკოსთა კოპენჰაგენის კონგრესზე საბოლოოდ შეთანხმდნენ ნ. ბორი, მ. პლანკი და სხვები, რომ სინათლე ტალღაც არის და ნაწილაკიც და არა ერთი რომელიმე მათგანი). და მაინც, ტაგმემიკა ყურადღებას უთმობს დადებით მონაცემებს (ისევე როგორც სტრატეგიკაციული გრამატიკა და სხვა თეორიები) რადგან ტაგმემიციისტები არიან ძირითადად ჯელის-ლიგვისტები, რომლებიც ადგენენ ფონემურად დასაყრდენ ანბანებს ჯერ კიდევ დაუწერელი

ენებისათვის და გრამატიკას ტექსტთა მთელი ბიბლიოთეკით, აწყოვენ რა მათ ადგილობრივი ზღაპრებიდან პენიცილინის გამოყენების თანამედროვე ინსტრუქციებამდე და ბიბლიის თარგმნამდე. ტაგმემიკაში ნაჩვენებია მხოლოდ აქტუალური ფორმები, რაც თეორიას ანიჭებს ძლერ სინქრონიკულ ორიენტაციას. თუმცა ზოგიერთმა ტაგმემიციტმა ასევე იმუშავა შიგა რეკონსტრუქციასა და სხვადასხვა ენების შედარებაზე (მაგალითად: ი.კოსტელო; ს. გუდჩინსკი; რ. ლონგარქე) (Makkai. 1987:52).

SIL-ის (Summer Institute of Linguistics) პაიკის პრეზიდენტობის დროს მხოლოდ (1942-1979) წლებში მოხდა 513 ენის კატალოგში მოთავსება ეთნოლოგიაში მათი სტატუსის მიხედვით (**Barbara Grimes, Ed, Dallas, SIL 1978**) ზოგიერთი მკვლევარი ტაგმემიკის ძირითად ღირებულებად მიიჩნევს მის მამოძრავებელ ელემენტს - ---- ჭეშმარიტ მონაცემებს ეგზოტიკური ენებიდან. წერაკითხვის ცოდნა და ორენოვანი განათლების ძირითადი საკითხებია, რომელიც ტაგმემიციტების ყურადღების ცენტრში ექცევა პრაქტიკულ დონეზე. თეორიულად ისინი მიიწევენ წინ კოპეზიის, ტექსტის ანალიზის და დისკურსისაკენ (**Longacre 1976: 27**).

ჩვენ კი პაიკის თეორიულ თვალსაწიერში ლინგოკულტუროლოგიური პრობლემატიკის ადრეულ გამოძახილს შევნიშნავთ, რაც საკაოდ მკაფიოდ არის გამოხატული მისი ტაგმემიკური თეორიის დებულებებსა და პრინციპებში. პაიკის მოძღვრებაში არსებითი მნიშვნელობა ენიჭება ენისა და კულტურის ურთიერთმიმართებას და მოცემულ საკითხთან

დაკავშირებული ყოველი ასპექტი ადამიანის ფაქტორის გათვალისწინებით განიხილება.

ტაგმემიკური თეორიის პრინციპთა სისტემა და მათი პრაქტიკული მნიშვნელობა თანამედროვე ლინგვოკულტურული გვლვისათვის

ნებისმიერი თეორიის ღირებულება მისი პრაქტიკაში დანერგვით განისაზღვრება. საინტერესოა, თუ რა ასახვა ჰპოვა კ. ლ. პაიკის ტაგმემიკურმა თეორიამ სხვა უფრო ახალგაზრდა მეცნიერების კვლევებსა და პრაქტიკულ ექსპერიმენტებში და როგორ იქცა ტაგმემიკური მატრიცა ევრისტიკულ გამონაგონად.

ერთ-ერთი ყველაზე ძლიერ განვითარებული უნარი დასავლურ ცივილიზაციაში არის დანაწევრება, პრობლემების დახლეჩა კომპონენტებად. ჩვენ ეს კარგად გამოგვდის, ისე კარგად, რომ ხშირად ვეღარ ვაერთებთ ამ დაცალკავებულ ნაწილებს (Toffler 1984:12).

ადამიანი დასაბამიდან იბრძვის აღიქმას სამყაროს თვითორგანიზებადი, რთული სისტემა. კომპლექსურობის თეორიისადმი მზარდი ინტერესის ფონზე ყურადღებას იქცევს ცნობილი ამერიკელი ენათმეცნიერის კენეტ ლი პაიკის მიერ შემუშავებული ტაგმემიკური კვლევის მეთოდი, რომელიც არა მხოლოდ ლინგვისტური ანალიზის არამედ სხვადასხვა მეცნიერულ დარგში კონკრეტული მიღწევის უნივერსალურ საშუალებას წარმოადგენს.

ამ თვალსაზრისით საინტერესოა თუ როგორ გამოიყენება პაიკის თეორიაზე დაყრდნობით მიღებული

მატრიცა თანამედროვე მკვლევარების პრაქტიკულ მოღვაწეობაში და რაოდენ დიდია მისი ღირებულება ევრისტიკაში. იგი წარმოადგენს წარსულ გამოცდილებაზე დაყრდნობით და პრაქტიკული გზების მოძიებით პრობლემების გადაჭრის უნიკალურ მეთოდს, რაც საშუალებას გვაძლევს გავიღრმავოთ ცოდნა საკუთარი აღმოჩენების გზით. აღნიშნული თვალსაზრისით კვლევამ განსხვავებულად დაგვანახა ბევრი მეცნიერული პრობლემა. მათ შორის, მივიღეთ რიტორიკის ახლებური განმარტება: „რიტორიკა, როგორც იუნგი, ბეკერი და პაიკი განმარტავენ – დაინტერესებულია უპირველესად შემოქმედებითი პროცესით, რომელიც მოიცავს მთელს წერით პროცესს და მწერლის ყველა არჩევანს, რასაც იგი წერის წინარე ეტაპზე აკეთებს დაწყებული შავად დაწერილი მასალიდან მის საბოლოო რედაქტირებამდე (Toffler 1984:12)“.

ასეთმა მიდგომამ განაპირობა განახლებული ინტერესი რიტორიკის სხვადასხვა ასპექტებისადმი, რომლებიც მიესადაგება თხზულების შექმნის პროცესს, „ინფორმაციის აღმოჩენას, შინაარსის ჩამოყალიბებას, კავშირების დანახვას, კომუნიკაციის აქტის წინარე პრობლემების ანალიზსა და მათ გადაჭრას, ისევე როგორც სხვადასხვა ევრისტიკულ გამოწვინას, როგორცაა თავსატეხები, თავისუფალი წერის სტილი და სხვა. (Young, Becker, Rike 1970:12) ჩვენთვის განსაკუთრებით საინტერესოა თუ რა კავშირშია ტაგმემიკური მატრიცა რიტორიკასთან და როგორ ერგება იგი თხზულების შექმნის პროცესს.

ტაგმემიკური მატრიცა, რომელიც უკვე ფართოდ

გამოიყენება წერასთან დაკავშირებულ სახელმძღვანელოებსა და კლასებში, როგორც დასაწერი შინაარსის სისტემატურად წარმომშობი საშუალება ასოცირდება წერის წინარე ეტაპთან (Phelps 1988:47). ამ მხრივ აზრთა სხვადასხვაობას ვაწყდებით. სამწუხაროდ, ტაგმემიკური მატრიცის, როგორც ევრისტეიკული საშუალების მხოლოდ წერის საწყის სტადიაზე გამოყენება სრულყოფილად ვერ ახერხებს წერითი პროცესის, როგორც ერთი მთლიანობის განჭვრეტას, იმ შეუქცევადი კომპლექსური პროცესის სწორად შესწავლას, რომელშიც შემოქმედებით მუშაობასთან გვაქვს საქმე.

ევრისტეიკა, როგორც ტაგმემიკური მატრიცა, არსებული თვალსაზრისის მიხედვით წარმოდგენილი იყო წერის წინარე ეტაპთან კავშირში. კითხვა, რომელიც ახლა ჩვენი კვლევის საგანი ხდება ლიი ოდელის მიხედვით, საინტერესოა ბევრი თანამედროვე თეორეტიკოსისა და პრაქტიკოსისათვის: „სისტემატიური გამოკითხვის პროცედურა (როგორც ტაგმემიკური მატრიცა) გამოსადეგი იქნება თუ არა მომზადების და გამეორების ეტაპებზე?“- (Odell 1978: 148) სხვაგვარად რომ ვთქვათ, არსებობს საჭიროება გამოვიკვლიოთ თუ როგორ მიესადაგება ევრისტეიკა წერის ყველა სტადიას, რადგან გამოგონება არის შეუქცევადი, მიმდინარე პროცესი?

თუმცა, ზემოთ აღნიშნული იმას როდი ნიშნავს, რომ ინსტრუქტორებმა პრაქტიკიდან უნდა ამოიღონ ტაგმემიკური მატრიცა როგორც გამოგონების სტრატეგია. პირიქით, მათ უნდა უჩვენონ სტუდენტებს, როგორ მოახდინონ ჩადებული მნიშვნელობის გამოყენება მატრიცის მიხედვით არა მხოლოდ წერის წინარე ეტაპზე,

არამედ მთლიანად წერითი პროცესის დროს. განსაკუთრებით გამეორებისას, როცა ჩადებული მნიშვნელობა შესაძლოა გახდეს „ხელახლა გამოგონების“ მეთოდი.

რიჩარდ იუნგის მიერ აგებული ტაგმემიკური მატრიცა ეყრდნობა კენეტ პაიკის ლინგვისტური თეორიის პრინციპებსა და ნიუტონისეულ ფიზიკას. პაიკის მიხედვით ენის სტრუქტურას შესაძლოა მივუსადაგოთ 4 წყება მახასიათებლებისა.

1. ერთეულები როგორც სტრუქტურები;
2. დამატებითი პერსპექტივები;
3. ენა, როგორც სოციალური ქცევა;
4. ერთმანეთზე გადაბმული იერარქიები.

ეს მახასიათებლები გახდა საფუძველი 9-უჯრედიანი მმართველი ბადის შექმნისა, რომელიც ენობრივ სტრუქტურებს შეისწავლის წინადადების დონის მიღმა და შესაძლოა მოერგოს მთლიანად წერით პროცესს. შესაბამისად, იმ კოგნიტურ პროცესებს, რომლებიც ჩართულია წერის პროცესში.

ტაგმემიკური მატრიცა მწერლებისაგან მოითხოვს განიხილონ იდეები (არსებული ცოდნა) სამი თვალსაზრისით: როგორც ნაწილაკი (ფიქსირებული ერთეული), ტალღა (ცვალებადი ფორმა), ველი (უფრო დიდი მთელის ნაწილი). იგი მოითხოვს მწერლებისაგან გამოსცადონ საგანი, თითოეული ამ პერსპექტივის მიხედვით - (ნაწილაკი, ტალღა, ველი), რათა დადგინდეს მისი კონტრასტული თვისებები (რა განასხვავებს მას სხვა რამისაგან); მისი ვარიაციის რანგი (შემთხვევები, როცა იგი განსხვავებულია და მაინც იგივეა); და მისი

დისტრიბუცია (რა სახის კონტექსტს შეიძლება შეიცავდეს იგი).

პროგრესიას 9-უჯრედიანი მატრიცის გასწვრივ გაჰყავს მწერალი მარტივიდან უფრო კომპლექსური ხედვისაკენ. როგორც ჩარლზ ბეკი აღნიშნავს, „ტაგმემიკური ანალიზის პროგრესია მისდევს ურთიერთგადამკვეთ 9 ასპექტს, რაც გვეხმარება განმარტების ფორმის, ფუნქციისა და არსის შინაარსის ანალიზში“ (Beck 1992:706).

ასე, რომ აღნიშნული პროგრესია განაპირობებს მოძრაობას მარტივიდან კომპლექსურ კოგნიტურ პროცესამდე.

ტაგმემიკური მატრიცა

	კონტრასტი	ვარიაცია	დისტრიბუცია
ნაწილაკი	ფიქსირებული ერთეული	ერთ-ერთი ჯგუფიდან	კლასიფიცირებული უფრო ფართო კონტექსტში
ტალღა	დინამიური მოვლენა ან ობიექტი	დინამიური პროცესი	დინამიური გარემოს ნაწილი
ველი	ნაწილების ან ელემენტების სისტემა	სხვადასხვა სისტემებთან შედარებული სისტემა	სისტემა გარემოსთან ინტერაქციაში

(Young 1970:60)

მატრიცაში წარმოდგენილი მოძრაობა მარტივიდან რთულისკენ პარალელურია დაეალებათა თანმიმდევრობაში წარმოდგენილი პროგრესიისა. შესასრულებელ დაეალებათა თანმიმდევრობის ტაგმემიკურ თეორიაზე დაფუძნებით ანუ ნაწილაკის, ტალღის და ველის ისევე როგორც კონტრასტის, ვარიაციისა და დისტრიბუციის პრინციპებზე დაყრდნობით ტაგმემიკური მატრიცა იქცევა ევრისტიკულ გამოწავლად, რომელიც ფართოდ გამოიყენება წერიითი პროცესის

მანძილზე.

პედაგოგიკაში გავრცელებული მიდგომა დავალებათა თანმიმდევრული აგებისა გულისხმობს თითოეული დავალების ერთმანეთთან შესაბამისობას და მარტივიდან რთულისაკენ პროგრესიით მოცემული კურსის დაუფლებას რ. ლარსონის მიხედვით, დავალებათა შემუშავებულ წყებაში „თითოეული დავალების მიზანი უნდა იყოს სტუდენტის აზროვნების, ორგანიზების უნარისა და აზრების გადმოცემის ისე განვითარება, რომ მან შეძლოს თავი გაართვას უფრო რთულ პრობლემას მომდევნო დავალებაში.“ (Larson 1981:212) ასე რომ, დავალებათა თანმიმდევრობა ხშირად იქცევა მაკონტროლირებად ჩარჩოდ კონკრეტული კურსის სწავლებისას. ტაგმემიკურ თეორიაზე დაფუძნებულ დავალებათა თანმიმდევრობას გაჰყავს სტუდენტები პირადი ცოდნის მიღმა თანაზიარ ტრადიციებსა და ღირებულებამდე. როგორც ბეტი პიტლიკი, ერთ-ერთი თანმიმდევრული რიგის შემქმნელი აღნიშნავს, ამ თვალსაზრისით შედგენილ დავალებათა თანმიმდევრობა კიდევ ორ მიზანს ემსახურება: 1) კოგნიტური უნარის განვითარებას და 2) ეხმარება სტუდენტებს შეაფასონ წერა, როგორც ცოდნის შეძენის საშუალება (Pytllick 1987:3).

როგორც ვხედავთ, ტაგმემიკური მატრიცის მიხედვით შედგენილი დავალებათა თანმიმდევრობა კარგ შედეგს იძლევა არა მხოლოდ წერის საწყის ეტაპზე, არამედ მთელი შემოქმედებითი პროცესის მანძილზე.

ტაგმემიკური მატრიცა შესაძლოა მივიჩნიოთ მექანიკურ მიდგომად თხზულების წერის სწავლებისათვის თუკი თეორეტიკოსები და პრაქტიკოსები გააგრძელებენ მის მიკუთვნებას წერის მხოლოდ წინარე ეტაპისათვის და მინიმუმამდე შეამცირებენ მის ღირებულებას. სწორად

გამოყენების შემთხვევაში დაეალებათა თანმიმდევრობაში მისი მაკონტრილებელ შინაარსად ჩართვით, მატრიცის ძირეული ელემენტები, ხდება ღირებული ევრისტიკული გამონაგონი, რომლის მორგება შეიძლება წერის მთელ პროცესზე. ასეთ შემთხვევაში პრაქტიკოსებს, ისევე როგორც თეორეტიკოსებს, შეუძლიათ დაინახონ ტაგმემიკური თეორიის სრული პოტენციალი.

ტაგმემიკა არ უნდა შეიზღუდოს მხოლოდ წერის საწყისი ფაზით, როგორც იდეების მოწოდების მეთოდი. იგი უნდა მოერგოს ამ ფაზას, როგორც ევრისტიკული გამონაგონი ისევე, როგორც მთელ წერით პროცესს. რადგან გამოგონების ქმედება ვრცელდება მთელს წერით პროცესზე, ჩვენ ვაგრძელებთ იმის აღმოჩენას, რასაც ვფიქრობთ წერის დროს. ამ თვალსაზრისით ტაგმემიკა ერთმანეთთან აკავშირებს თეორიას, პრაქტიკასა და წერის შედარებას, რაც თავის მხრივ დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს კოგნიტურ პროცესებს, რომლებიც უშუალოდ კავშირშია შემოქმედებით პროცესთან.

ტაგმემიკური თეორია ჩამოყალიბდა უნიკალურ თეორიად მე-20 საუკუნის რიტორიკულ თეორიებს შორის. მისი მისწრაფებით უნივერსალების ამოცნობისადმი და იმ საფუძვლიანი მტკიცებულებებით, რომ ტაგმემიკის აქსიომები ჭეშმარიტია ადამიანური ქცევის ყველა სახისთვის. ამის გამო იგი განჭვრეტს არა მხოლოდ წიგნიერებასა და პედაგოგიკასთან დაკავშირებულ საკითხებს, არამედ ადამიანის ფსიქოლოგიასა და ანთროპოლოგიურ კომპლექსურობაშიც ღრმად გვახედებს.

შესასწავლ მასალაზე დაკვირვებამ გვიჩვენა, რომ ტაგმემიკური მატრიცის გამოყენება ხელსაყრელია არა მხოლოდ თხზულების წერის პროცესში, არამედ მის

მიხედვით აგებულ დავალებათა თანმიმდევრობა ერთმნიშვნელოვნად სწორ მიმართულებას აძლევს ენის სწავლების პრაქტიკულ კურსებს: ამ კუთხით შესაძლოა აიგოს კითხვის, საუბრის, გრამატიკის და სხვა მოდულების პროგრამები. იგი საუკეთესო მეთოდს წარმოადგენს არა მხოლოდ უცხო ენის სწავლების კუთხით, არამედ შესაძლებელია მისი წარმატებით დამკვიდრება სხვადასხვა დარგის სასწავლო პროგრამებში. კონკრეტული კურსის პროგრამაზე აღნიშნული მატრიცის მორგება კი თითოეული მასწავლებლის პერეოგატივაა, რაც ცხადია გარკვეულ ვარიაციებს წარმოშობს და გამოიწვევს ამ მეთოდის კიდევ უფრო დახვეწას და განზოგადებას.

ცხადია, დიდ პრაქტიკულ მნიშვნელობას იძენს ასეთი მიდგომა თანამედროვე ლინგვოკულტუროლოგიური კვლევისათვის, რადგან ტაგმემიკური თეორია გეთავაზობს უნივერსალურ მეთოდს, რომლითაც შესაძლოა ისარგებლონ მრავალი დარგის მკვლევარებმა. განსაკუთრებით ღირებულია მისი პრინციპები ლინგვოკულტუროლოგიური პრობლემატიკის შესწავლის კუთხით, რადგან ტაგმემიკა დამკვირვებლის – (ადამიანის) პერსპექტივიდან იძიებს ენისა და კულტურის ურთიერთმიმართების საკითხს.

შესწავლილი მასალის ანალიზის საფუძველზე ვასკენით:

1) კ. ლ. პაიკის მიერ შემუშავებულ ტაგმემიკურ თეორიას საფუძვლად უდევს ანთროპოცენტრიზმის პრინციპი. იგი თავისი არსით ანთროპოცენტრულია, რადგან მისთვის არსებითია ადამიანის, ამ შემთხვევაში — დამკვირვებლის — ისეთი გავლენა კვლევის მონაცემებზე, რომლის შედეგად იგი თვითონ იქცევა ამ მონაცემთა სტრუქტურულ კომპონენტად.

2) პაიკისეულ თეორიაში არა მხოლოდ ზოგადად ენობრივი სუბიექტი, არამედ თვით ლინგვისტიც, როგორც მკვლევარი აღიქმებიან და გაიაზრებიან ენისა და კულტურის ორგანული ურთიერთკავშირის ფონზე. შესაბამისად, ტაგმემიკის მიხედვით ენა, როგორც ვერბალური ქცევა გააზრებულია როგორც კულტურული ქცევის ერთ-ერთი და ამავე დროს აუცილებელი განზომილება.

3) იქედან გამომდინარე, რომ თანამედროვე ლინგვისტური კულტუროცენტრიზმი უნდა ჩავთვალოთ ანთროპოცენტრიზმის ერთ-ერთ განშტოებად და შედეგად, უნდა მივიჩნიოთ, რომ პაიკის ანთროპოცენტრისტულ-კულტუროცენტრისტული ტაგმემიკა უნდა წარმოადგენდეს როგორც თეორიული, ისე მეთოდოლოგიური თვალსაზრისით — ლინგვისტური კვლევის კულტუროლოგიური პარადიგმის განუყოფელ და აუცილებელ მომენტს.

4) პაიკისეული მოძღვრების იმპლიციტურ პოსტულატთა ექსპლიკაცია იძლევა იმის საშუალებას, რომ მკვლევარ-დამკვირვებლის როლი ამ მოძღვრებაში ინტერპრეტირებულ იქნას ანთროპოცენტრისტულად, ხოლო ენობრივი რეფერენციული ფენომენი კი — კულტუროცენტრისტულად. ამგვარად, პაიკისეული მოძღვრების სინთეზური აღქმა და გააზრება იძლევა იმის საშუალებას, რომ ვილაპარაკოთ ამ მოძღვრების ანთროპოკულტუროცენტრიზმზე.

5) ზემოთხსენებული პაიკისეული ანთროპო-კულტუროცენტრიზმი იძლევა მისი ლინგვოდიდაქტიკური ინტერპრეტაციის შესაძლებლობასაც. ხოლო ეს უკანასკნელი მომენტი ქმნის პაიკისეულ იდეათა უცხო ენათა სწავლების მეთოდოლოგიაში ნაყოფიერი დანერგვის პერსპექტივას.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. რამიშვილი, 1995 — რამიშვილი გ. ენათა შინაარსობრივი სხვაობა ენათმეცნიერებისა და კულტურის თეორიის თვალსაზრისით. თბილისი, 1978.
2. უზნაძე, 1947 — უზნაძე დ. ენის შინაფორმა, ფსიქოლოგია, IV. თბილისი, 1947.
3. ჩიქობავა, 1983 — ჩიქობავა არნ. ზოგადი ენათმეცნიერება, II. ძირითადი პრობლემები. მეორე გამოცემა. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. თბილისი, 1983.
4. ჭრელაშვილი, 1990 — ჭრელაშვილი კ. ლინგვისტურ მოძღვრებათა ისტორია. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 1990.
5. Арутюнова, 1999 — Арутюнова Н. Введение, Логический Анализ Языка. (Образ Челова в Культуре и Языке). изд. «Индрик». Москва, 1999.
6. Воркачев, 2004 — Воркачев С. Г. Счастье как лингвокультурный концепт. Монография Москва, ИТДГК «Генозис», 2004.
7. Гумбольдт, 1984 — Гумбольдт Вильгельм фон, Избранные Труды по языкознанию. Изд. «Наука», Москва, 1984.
8. Маслова, 2004 — Маслова В. А. Лингвокультурология. Учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений — 2-е изд., стереотип — М.: изд. «Академия». 2004.
9. Хроленко, 2004 — Хроленко А. Т. Основы Лингвокультурологии. Учебное пособие. М. Изд. «Флинта», Изд. »Наука», 2004.
10. Beck, 1992 — Beck Ch. Visuals in Rhetorical Dimension Technical communication, 1992
11. Bloomfield 1935 — Bloomfield L. Language. London: Allen and Unwin (American edition, 1933), 1935

12. **Fries 1952** — Fries, Charles C. *The Structure of English*. New York: Harcourt Brace 1952
13. **Franklin 1996** — Franklin K. J. *Review of Emics and Etics*. Summer Institute of Dallas, 1996
14. **Khun 1962** — Khun Thomas. S. *The Structure of Scientific revolutions*. Chicago: University of Chicago press, 1962
15. **Longarce 1976** — Longacre Robert E, 'Discourse in Tagmemics': *Aspects of the Field*, Vol. 1 eds. Ruth M. Brend and Kenneth L. Pike. The Hague: Mouton, 1976
16. **Larson 1981** — Larson R. *The Writing Teacher's Sourcebook*. New York: Oxford University press, 1981
17. **Makkai 1987** — Makkai, A. 'Pike's Tagmemic Theory (University of Illinois, Chicago), *Eurolingua*, Bloomington, Indiana, 1987
18. **Odell 1978** — Odell L. *Another Look at Tagmemic Theory*. New York : Oxford Press, 1981
19. **Peters 1995** — Peters S. *More than the Sum of its parts. Tagmemics, Assignment Sequencing and Portfolio Evaluation as an Invention Heuristic*, 1995
20. **Phelps 1988** — Phelps L. *Composition as a Human Science*. New York: Oxford university Press 1988
21. **Pike 1982** — Pike K. L. *Linguistic Concepts: An Introduction to Tagmemics*. Lincoln: University of Nebraska Press, 1982.
22. **Pike, Pike 1977** — Pike K.L. and Pike E.G *Grammatical Analysis*. Summer Institute of Linguistics. *Publications in Linguistics* 53. Dallas, Texas, 1977
23. **Pike 1981** — Pike, Eunice, V. *Ken Pike: Scholar and Christian*. Dallas, TX: Summer Institute of Linguistics, 1981
24. **Pytlick 1987** — Pytlik B. *Sequenced Writing Assignment*, Atlanta, 1987
25. **Young, Pike and Becker 1970** — Young R.E; Pike K.L and Becker A.L. *Rhetoric: Discovery and change* New York: Harcourt, Brace and World, 1970

NATIA ZVIADADZE
K.L.PIKE'S TAGMEMIC THEORY AND ITS
ANTHROPOCENTRISTIC-CULTUROCENTRISTIC
DIMENSION

SUMMARY

The work explores the general principles of the theory developed by a famous American linguist and anthropologist Kenneth Lee Pike and gives some basic concepts as a foundation for its development.

The work presents the value of the theory and concludes that tagmemic theory is the most useful not as an invention strategy but as an editing tool. Tagmemic theory is, in this respect, "theory of theories" which tells how the observer universally affects the data and becomes part of the data. Therefore, it must view the language in the broader context of ordinary lay nonverbal behavior as well as in the context of that special language observer; the linguist. This very tendency enables us to study K.L.Pike's linguistic doctrine from the angle of anthropocentrism and consequently, culturocentrism.

The theoretical significance of the work is first of all determined by the actuality of the research area. Theoretical as well as practical aspects of modern linguistics are based on the principle of antropocentrism. From this point of view it is admitted that the doctrine of a theorist and practiser like Pike, is internally and consistantly anthropocentric. Therefore, its linguocultural interpretation is considered to be necessary. The work is the first attempt to evaluate Pike's anthropological linguistics in linguocultural context.

The value of any kind of theory is proved after it is put into practice. Therefore, the work highlights the pragmatic value of tagmemic theory.

Considerable attention is paid to the reflection of Pike's tagmemic theory in the scientific works and practical experiments of his contemporaries as well as of the scientists of future generation. The work shows how Tagmemic Matrix turned into an Invention Heuristic.

The tremendous importance of Pike's theory is shown in the work by stating that K.L. Pike occupies a significant position in the history of XX century linguistics. Being an innovator in theoretical field, Pike advanced to a considerable extent in uncovering new approaches of studying the linguistic phenomenon. An adequate understanding and evaluation of Pike's conception can possibly be gained only today when the interrelation of language and culture which was implicitly meant in the categorical pair language $\leftrightarrow$ behavior, turns to be insistently and explicitly actual at present.

Modern linguistic anthropocentrism is gradually acquiring a clear-cut tendency towards the study of the relation of language and culture which is called linguocultural direction. On the basis of the studied material it is concluded in the work that anthropocentrism as well as culturocentrism if not explicitly, still are realized in Pike's theory in an implicit way.

შესავალი.....	3
ტაგმემიკური თეორია: მისი გენეზისი და მისი აგების ანთროპოცენტრისტული პრინციპები.....	6
პაიკისეული ანთროპოცენტრიზმის მეთოდოლოგიური ასპექტი: დამკვირვებლის სამგანზომილებიანი ეფექტი როგორც ლინგვისტური კვლევის უნივერსალური მეთოდი.....	20
ტაგმემიკური ერთეულები და მათი გამოვლენის მეთოდიკა.....	28
ურთიერთდამოკიდებულ ენობრივ „იერარქიათა იერარქია“.....	38
ტაგმემიკური თეორიის პრინციპთა სისტემა და მათი პრაქტიკული მნიშვნელობა თანამედროვე ლინგვოკულტურული კვლევისათვის.....	70
გამოყენებული ლიტერატურა.....	80
K.L.Pike's Tagmemic Theory and its Anthro- centristic-culturocentristic Dimension SUMMARY.....	82

წიგნი დაიბეჭდა ქუთაისის აკაკი წერეთლის სახელობის
სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტამბაში
ქალაქის ზომა 60X84 1/16 ნაწილი

გადაეცა წარმოებას
15.12. 2005

ტირაჟი 200

